Къинащ цIыхубэм я гум

2-нэ нап.

«Махуэку»

3-нэ нап.

Псыежэхым жиIэр

4-нэ нап.

МафIэм фыхуэсакъ

4-нэ нап.

ФИФI ФЫМЫГЪЭПУД, ФИ IЕЙ ФЫМЫГЪЭПЩКIУ

АДЫГЭ ПСАЛЪЭ

1924 ГЪЭ ЛЪАНДЭРЭ КЪЫДОКI

АДЫГСКОЕ СЛОВО

КъБР-м И ПАРЛАМЕНТЫМРЭ ПРАВИТЕЛЬСТВЭМРЭ Я ГАЗЕТ
ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КБР

№83 (24.833) ● 2025 гъэм бадзэуэгъуэм (июлым) и 10, махуэку ● Тхьэмахуэм щэ къыдокI ● И уасэр зы тумэнщ

КъБР-м и Iэтащхьэмрэ Правительствэмрэ я пресс-IуэхущIапIэм къызэритамкIэ

Кърашащ щытыкIэ хьэлъэм

КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек Республикэ клиникэ сымаджэщым щыщIэупщIащ мэрем кIуам щIэпхъаджащIэхэр зытеуа, Гъуэгум кIэлъыплъ къулыкъущIапIэм (ДПС) и лэжьакIуэм, абы и Iыхьлыхэми яхуэзащ.

«ДИ республикэм искъым къэхъуар зи жагъуэ мыхъуа зы цIыху, - иритхащ КIуэкIуэ Казбек и телеграм-каналым. - Дауи, дэ псори Азнаур щхьэкIэ дыгузавэрт, ар къызэрацIыхур жэуаплыныгъэ зыхэлъ хабзэхъумэ органхэм я лэжьакIуэщ, и къалэныр нэгъэсауэ игъэзащIэу, IэщIагъэми фIыуэ хищIыкIыу. А махуэми щIалэм къытехуэр ищIэу, къалэм и уэрамхэм хабзэншагъэ къыщимыгъэхъуным кIэлъыплъу арат. Абы и фIыгъэкIэ Iуэхур нэхъ Iеижым хуэмыкIуэу къэнагъэнкIи хъунщ.

Азнаур иджыри щытыкIэ хьэлъэм итщ, ауэ фIым ущыгугъ хъун хуэдэщ, щытыкIэ нэхъ гугъум къикIауэ жыпIэ хъунущ».

КIуэкIуэ Казбек Азнаур и адэ-анэм фIыщIэ яхуищIащ я къуэр фIыуэ зэрагъэсам папщIэ. Абыхэм япыщIауэ, щIалэм и щытыкIэм щIэупщIэ зэпытщ республикэм и Iэтащхьэр.

КъинэмыщIауэ, КIуэкIуэ Казбек яхуэзащ уIэгъэ хьэлъэ зытелъ щIалэр зыгъэхъуж, ар операцэ зыщIа, иджыпстуи абы кIэлъыплъ дохутырхэм. СэкIэ къеуа нэужь, лъы куэд зыфIэкIуэда щIалэр щытыкIэ гугъу дыдэм кърашыну яхузэфIэкIащ абыхэм. Сымаджэр къазэрыIэрыхьэу, псынщIэу Iуэхум и ужь зэрихьам, псоми я къарур зэрызэрагъэуIуам и фIыгъэщ ар.

КIуэкIуэ Казбек дохутырхэм фIыщIэ яхуищIащ, Азнаур зэрыхъукIэ нэхъ псынщIэу хъужыну, и къарухэр зэрыубыдыжыну ехъуэхъуащ!

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и деж Къэрал къулыкъумрэ Iуэхухэр зезыхьэ къулыкъущIэхэм я резервымрэ япыщIа лэжьыгъэхэмкIэ щыIэ комиссэм хэтхэу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм 2015 гъэм щэкIуэгъуэм и 30-м къыдигъэкIа Указ №177-УГ-мкIэ къащтам зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным теухуауэ

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и Указ

1. Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и деж Къэрал къулыкъумрэ Iуэхухэр зезыхьэ къулыкъущIэхэм я резервымрэ япыщIа лэжьыгъэхэмкIэ щыIэ комиссэм хэтхэу Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм 2015 гъэм щэкIуэгъуэм и 30-м «Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэм и деж Къэрал къулыкъумрэ Iуэхухэр зезыхьэ къулыкъущIэхэм я резервымрэ япыщIа лэжьыгъэхэмкIэ щыIэ комиссэм хэтхэр къэщтэным и IуэхукIэ» къыдигъэкIа Указ №177-УГ-мкIэ щIэгъэбыдам мыпхуэдэ зэхъуэкIыныгъэхэр хэлъхьэн:

а) Комиссэм хэгъэхьэн мы къэкIуэнухэр:

Айбазовэ Т. П. - «Эльбрус» корпоратив университет» IэщIагъэ лей щрагъэгъуэт, фейдэ къегъэщIыным хуэмыщIа автоном IуэхущIапIэм и унафэщIыр (зэрызэгурыIуам тету)

Тогузаев Т. М. - Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм лэжьыгъэмрэ цIыхухэм социальнэ и лъэныкъуэкIэ къащхьэщыжынымкIэ и министрыр;

б) Комиссэм хэгъэкIын Альтуд Ю. Къ., Апажэ А. Къ., Архангельский В. Н., Асанов А.О.

2. Мы Указым къару егъуэт абы Iэ щыщIэздза махуэм щегъэжьауэ.

Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм и Iэтащхьэ

КIУЭКIУЭ Казбек

Налшык къалэ
2025 гъэм бадзэуэгъуэм и 7-м
№77-УГ

Унагъуэ быдэхэмкIэ къулейщ ди республикэр

Налшык дэт ЩIалэгъуалэм я унэм бадзэуэгъуэм и 8-м щагъэлъэпIащ Унагъуэм, лъагъуныгъэм, зэхуэпэжыным и урысей псо махуэр. Гъэ къэси хуэдэу, а махуэм утыку кърашащ республикэм и къалащхьэмрэ районхэмрэ щыщу илъэс 25-м щIигъуауэ зэгурыIуэ яку дэлъу, щапхъэ ягъэлъагъуэу зэдэпсэу зэщхьэгъусэхэр. Хабзэ хъуауэ, абы ирихьэлIэу щIалэгъуалэм нэчыхь иратхэ.

УФ-м и Президент Путин Владимир къыхилъхьат бадзэуэгъуэм и 8-м а махуэр ягъэлъэпIэну. Къэралым и Iэтащхьэм и Унафэм къыхигъэщащ абы и мыхьэнэр: цIыхум и дежкIэ унагъуэ лъапIэныгъэхэр хъумэныр, сабийхэмрэ щIалэгъуалэмрэ тэмэму гъэсэныр.

Зэхыхьэр къызэIуихащ икIи КъБР-м и Iэтащхьэ КIуэкIуэ Казбек ягъэлъапIэ зэщхьэгъусэхэм зэрызахуигъазэ хъуэхъу тхыгъэм къеджащ КъБР-м и Iэтащхьэм и Администрацэм и УнафэщI Къуэдзокъуэ Мухьэмэд. Абы итт: «Унагъуэр жылагъуэм, цIыхум зиужьынымрэ ефIэкIуэнымрэ я къежьапIэщ. Хэку лъагъуныгъэм, нэхъыжьым пщIэ, нэмыс хуэщIыным щыщIапIыкIыр, зэкъуэтыныгъэм щыхуагъасэр унагъуэрщ. Къэбэрдей-Балъкъэрым и Правительствэм хуэфащэ гулъытэ хуещI сабий зиIэ унагъуэхэм ядэIэпыкъуным, я узыншагъэр хъумэным, ахэр ефIэкIуэнымрэ заужьынымрэ. Къэралым щагъэзащIэ лъэпкъ Iуэхухэр зытеухуар унагъуэм и лъапIэныгъэхэр гъэбыдэнырщ, щытыкIэ гугъу ихуахэм защIэгъэкъуэнырщ. Лъагъуныгъэмрэ зэхуэпэжынымрэ я щапхъэ вгъэлъагъуэу илъэс куэд щIауэ фызэрызэдэпсэум папщIэ пщIэрэ фIыщIэрэ фхуэфащэщ. Ди республикэр фэркIэ мэгушхуэ, фи дуней тетыкIэкIэ щIалэгъуалэм фращапхъэщ. Сабий дыхьэшх макъ республикэм и дэтхэнэ зы унагъуэми щыIуну! Узыншагъэ быдэ, гуфIэгъуэкIэ гъэнщIа гъащIэ кIыхь къэвгъэщIэну, мамырыгъэрэ ехъулIэныгъэрэ фи унагъуэхэм илъыну сынывохъуэхъу!

«Лъагъуныгъэмрэ зэхуэпэжынымрэ папщIэ» медалыр иритащ республикэм и къалащхьэмрэ районхэмрэ (Налшык къалэм, Бахъсэн, Iуащхьэмахуэ, Прохладнэ, Тэрч, Лэскэн, Май, Аруан, Шэрэдж, Шэджэм, Дзэлыкъуэ районхэм) ящыщу илъэс 25-м щIигъуауэ зэдэпсэу зэщхьэгъусэхэм. Лъагъуныгъэм, зэхуэпэжыным и нэщэнэу ялъытэ шынэ-шынэ (ромашка) удз гъэгъа Iэрамэхэр ягъэлъэпIа унагъуэхэм я унэгуащэхэм тыгъэ хуащIащ.

Апхуэдэ медаль зыхуагъэфэщахэм ящыщщ Налшык къалэм щыщ, «Хэку зауэшхуэм и бынхэр» орденыр 1945 гъэм зыхуагъэфэщахэу, илъэс 70-м щIигъуауэ зэдэпсэу Болуевхэ Анваррэ Мариерэ.

Илъэс 55-рэ ипэкIэ унагъуэ зэдэзыухуа, егъэджакIуэхэу Мэкъуауэхэ Владимиррэ Светланэрэ зи IэщIагъэкIэ юристу лажьэ щIалитI зэдапIащ, къуэрылъхуибл къащIэхъуащ. КПРФ-м республикэм щиIэ къудамэм и япэ секретарь, КъБР-м и Парламентым и депутат Пащты Борисрэ Анжелэрэ илъэс 31-рэ хъуауэ зэдопсэу, бынитху зэдапIащ.

Зэхыхьэм псом хуэмыдэу гулъытэ щыхуащIащ Хэкур хъумэным хэлъхьэныгъэ хуэзыщIу дзэ Iуэху хэхам зи бын щыIэ унагъуэхэм. Языныкъуэ зэщхьэгъусэхэр кIэщIу тепсэлъыхьащ унагъуэ насыпыр зыгъэбыдэ щэхухэр зыхуэдэм. Ар зыр адрейм зэхищIыкIынырщ, зэдэIэпыкъунырщ, къалъыс жэуаплыныгъэр зыхащIэнырщ, унагъуэм и лъапIэныгъэхэр япэ ирагъэщынырщ.

Дамыгъэ лъапIэ зыхуагъэфэща дэтхэнэ зы унагъуэми республикэм и зыужьыныгъэм хэлъхьэныгъэ хуащIащ, лэжьыгъэм, лъапIэныгъэхэр хъумэнымрэ гъэбыдэнымрэ я щапхъэу къэгъуэгурыкIуэурэ щIэблэ фIи ягъэсащ. Языныкъуэхэр жылагъуэ гъащIэм жыджэру хэтщ, щэнхабзэм, егъэджэныгъэм, узыншагъэр хъумэным я зэфIэкI ирахьэлIэ. Ар и щыхьэтщ унагъуэм и лъапIэныгъэхэмрэ лъэпкъ хабзэхэмрэ хъумэн зэрыхуейм, республикэр унагъуэ дахэхэмкIэ зэрыкъулейм.

Зэхыхьэр ягъэдэхащ республикэм и уэрэджыIакIуэ, къэфакIуэ цIэрыIуэхэм: Хъусинхэ Анзоррэ Жабоевэ Замирэрэ, Рокотовхэ Даниилрэ Кристинэрэ, Абэнокъуэ Рустамрэ Эльмирэрэ я унагъуэхэм, Текуев Амурбий, Щокъуий Мурат, «Звездочка», «Тэрч къэзакъхэр» къэфакIуэ ансамблхэм, нэгъуэщIхэми.

ТЕКIУЖЬ Заретэ.

Сурэтхэр **Къарей Элинэ** *трихащ.*

Къандурым и фэеплъу

ШыщхьэуIум и 1-м щегъэжьауэ мазитIкIэ екIуэкIынущ КъБР-м и цIыхубэ тхакIуэ, кинорежиссёр, сценарист, продюсер, композитор, уэрэдус, псапащIэ цIэрыIуэу щыта Къандур Мухьэдин и фэеплъ литературэ зэпеуэ. «Тхылъ къызэIуха» зэпеуэр къызэрегъэпэщ ди лъэпкъэгъу щэджащэм и щхьэгъусэ, тхакIуэ, усакIуэ Бэлагъы Любэ.

ЛЮБЭ мурад ищIащ Мухьэдин дунейм зэрехыжрэ илъэситI щрикъум ирихьэлIэу апхуэдэ Iуэху къыдихыну, литературэм зигу хузэIухахэр, тхэхэм я нэхъыфIхэр утыку кърищэну, я цIэр дуней псом щигъэIуну.

«Мы Iуэхум лъабжьэ хуэхъур Мухьэдин дызэрыхуэщыгъуэм и закъуэкъым, атIэ абы къигъэна щIэиным и лъапIагъыр кууэ зэрызыхэтщIэм и дамыгъэщ. ДяпэкIэ къытпэщылъщ абы и псэкупсэ, щэнхабзэ лъапIэныгъэхэр хэкум къэгъэIэпхъуэжыныр. «Тхылъ къызэIухари» зытеухуар аращ - Къандур Мухьэдин къызэринэкIар хъумэным и зы Iыхьэщ, адыгэ щэнхабзэм зегъэужьыным, и пщIэр къэIэтыным хуэкIуэ зы лъэбакъуэщ, тхэн щIэзыдзагъащIэхэм защIэгъэкъуэнырщ. Мы Iуэхум хэтыну дэ къыдогъэблагъэ тхакIуэ, усакIуэ ныбжьыщIэхэр. Я IэдакъэщIэкIхэр къытхуезыгъэхъ хъунур адыгэхэм я закъуэкъым, атIэ нэгъуэщI лъэпкъ, къэрал щыщхэри ди гуапэу къыдогъэблагъэ - Урысейм, адыгэм я тхыдэм, щэнхабзэм, лъэпкъ хъугъуэфIыгъуэхэм пщIэ хуэзыщIхэр, а зэхущытыкIэфIхэр псалъэкIэ къэзыIуэтэфхэр.

Урысейм и Президентым и грантым щыщкIэ си гуапэу згъэгушхуэнущ ди лъэпкъым папщIэ тхэхэр. ФIыщIэ яхузощI си мурадыр къызэзыIыгъа псоми», - жеIэ Любэ.

Лэжьыгъэхэр сыт хуэдэ жанрым итми хъунущ: прозэ, поэзие, эссе. УрысыбзэкIэ тхахэр зэрыщытым хуэдэу, адыгэбзэкIэ тхар урысыбзэкIи зэдзэкIауэ ирагъэхьын хуейщ мы хэщIапIэм: president@siffa.media

Любэ къызэрыджиIамкIэ, нэхъыфIу къалъытэну тхыгъэхэр щызэхуэхьэса тхылъ щхьэхуэ къыдагъэкIынущ. КъищынэмыщIауэ, Урысейм и литературэ къыдэкIыгъуэ нэхъ цIэрыIуэхэм къытрадзэнущ.

ТекIуахэр 2025 гъэм щэкIуэгъуэм и 14 - 15-хэм Сочэ щагъэлъэпIэнущ. А зэIущIэм утыку къыщрахьэнущ тхакIуэ ныбжьыщIэхэм я IэдакъэщIэкIхэр иту къыдагъэкIыну тхылъыщIэри. ЗэIущIэм кърагъэблэгъэну я мурадщ хьэщIэ лъапIэхэр, литературэмкIэ дунейм щыцIэрыIуэхэр. Адыгэхэм я лъэпкъ щIэинхэм, щэнхабзэм, тхыдэм, къэкIуэнум щытепсэлъыхьыну лекцэхэр, мастер-классхэр, зэпсэлъэныгъэхэр щрагъэкIуэкIынущ а зэхуэсым.

НЭЩIЭПЫДЖЭ Замирэ.

Ди къуэш республикэхэм

Щапхъэ зытраххэр

КЪЭРЭШЕЙ-ШЭРДЖЭС. **Унагъуэм, лъагъуныгъэм, зэхуэпэжыным я махуэм КъШР-м и Iэтащхьэ Темрезов Рашид Iуэху гуапэ иригъэкIуэкIащ. Абы къригъэблэгъат унагъуэр гъэбыдэным хэлъхьэныгъэшхуэ хуэзыщIахэр.**

«АНЭ лIыхъужь» цIэ лъапIэр хуагъэфэщащ сабий 14 къэзылъхуа Коркмазовэ Кулизар. «Адэ-анэм и щIыхь» орденым и медалхэр иратащ Къумыкъухэ Азэмэтрэ Ларисэрэ. Къэрэшей-Шэрджэсым щыпсэухэм а дамыгъэ лъапIэхэр къыхуагъэфэщащ Урысейм и Президент Путин Владимир и УказкIэ.

ЩIыналъэм и Iэтащхьэм къызэхуэсахэм защыхуигъазэм къыхигъэщащ, унагъуэр сыт щыгъуи лъапIэныгъэ нэхъыщхьэхэм, лъэпкъ щэнхабзэмрэ къэкIуэну щIэблэхэмрэ я хъумакIуэу зэрыщытыр.

Темрезов Рашид псалъэ гуапэхэр яжриIащ Хэкум и хъумакIуэхэу дзэ Iуэху хэхам хэтхэм я унагъуэхэми.

Республикэм и Iэтащхьэм зыхуагъэфэщахэм яритыжащ «Щапхъэ зытрах унагъуэ» дамыгъэр, «Лъагъуныгъэмрэ зэхуэпэжынымрэ папщIэ» медалрэ щIыхь тхылърэ, цIыхубз 13-м яIэщIилъхьащ КъШР-м «Анэм и щIыхь» и дамыгъэр.

Псори зэхэту гулъытэ хуащIащ республикэм щыщ унагъуэ 25-м.

«ИННОПРОМ-2025» гъэлъэгъуэныгъэм

АДЫГЕЙ. **Республикэм и Iэтащхьэ КъумпIыл Мурат жиIащ Екатеринбург щекIуэкI «ИННОПРОМ-2025» 15-нэ дунейпсо гъэлъэгъуэныгъэм я щIыналъэр зэрыхэтыр. Урысейм и индустрие паркхэм я стендым хэубыдэ «Энем» промышленнэ паркыр.**

«ИННОПРОМ-2025» гъэлъэгъуэныгъэм и утыкур дэ къыдогъэсэбэп ди зэфIэкIхэмкIэ дызэдэгуэшэным, инвесторхэр къешэлIэным теухуауэ. Гу лъыдотэ къыдэтхьэххэр зэрыщыIэм, сыту жыпIэмэ, «Энем» индустриальнэ паркыр сыт хуэдэ промышленностми къыщIигъэкIхэр щыбгъэлъэгъуэфыну щытщи», - къыхигъэщащ республикэм и Iэтащхьэм.

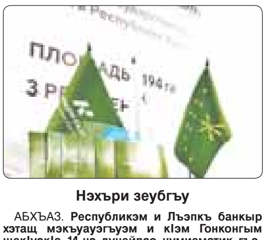

Нэхъри зеубгъу

АБХЪАЗ. **Республикэм и Лъэпкъ банкыр хэтащ мэкъуауэгъуэм и кIэм Гонконгым щекIуэкIа 14-нэ дунейпсо нумизматик гъэлъэгъуэныгъэ-жармыкIэм (HKINF).**

МЫ гъэм Абхъазым и банкым къыдигъэкIащ «Дельфин» фэеплъ банкнотэр, ипэ ита илъэсхэм игъэхьэзырауэ щыта «Ястреб», «Кавказский благородный олень», «Леопард» жыхуиIэхэм пищэу. Абхъаз Банкым и банкнотэхэм щIэупщIэшхуэ яIэщ, ахэр ящэхуащ къэрал 30-м щIигъум я коллекционерхэм.

Гъэлъэгъуэныгъэм хэтщ кредит IуэхущIапIэрэ щхьэзакъуэ коллекционеру къэрал 40-м щIигъум щыщхэр.

УЭРДОКЪУЭ Женя.

ДыщIэпсэу беягъэ

КъБР-м щыIэ МВД-м щекIуэкIащ Унагъуэм, лъагъуныгъэм, зэхуэпэжыным я махуэм теухуа зэIущIэ гуапэ.

КЪЭРАЛ кIуэцI Iуэхухэмкlэ министру КъБР-м щыIэ, полицэм и генерал-лейтенант Крючков Вячеслав зэхыхьэм кърагъэблэгъахэм махуэшхуэмкIэ ехъуэхъуащ узыншагъэ быдэ, насып, мамырыгъэрэ зэIузэпэщыгъэрэ яIэну.

- Унагъуэр, нэхъыщхьэращи, ди сабийхэр - ар дыщIэпсэу беягъэщ, къулыкъум ехъулIэныгъэ ущиIэным и лъабжьэщ унэм илъ хуабагъэмрэ зэгурыIуэныгъэмрэ.

Iуэху гуапэм хэтащ МВД-м и Жылагъуэ советым и тхьэмадэ Мэкъушэ Руслан.

Я зэхуэзэм пащэу, хьэщIэхэм зыщрагъэплъыхьащ Къэрал кIуэцI IуэхухэмкIэ министерствэм и унэм, ныбжьыщIэхэм яхутепсэлъыхьащ КъБР-м щыIэ МВД-м и тхыдэм, я лэжьакIуэ пэрытхэу къэрал дамыгъэхэр зыхуагъэфэщахэр къызытещ блыныр ирагъэлъэгъуащ. Коллегием и пэшым сабийхэр щеплъащ полицэм и кадет зэщIэхъееныгъэм хуэгъэпса роликым.

АдэкIэ министерствэм и пщIантIэм абыхэм щрагъэлъэгъуащ я автотранспорт лIэужьыгъуэхэр. Эксперт-криминалистхэм ахэр щыгъуазэ ящIащ я лэжьыгъэм. Сабийхэм ягу къагъэкIыжащ гъуэгухэм зыщытетын хуей хабзэхэр.

Псори дихьэхат кинологхэм я лэжьыгъэм. КъБР-м щыIэ МВД-м и ЦКС-м и лэжьакIуэхэм ягъэлъэгъуащ хуит ямыщI пкъыгъуэхэр хьэхэм къызэралъыхъуэр.

Я зэхуэзэм и кIэухыу гупыж зиIэ дэтхэнэми зыIуигъэхуащ сэлэт кашэ IэфIыр.

БАХЪСЭН Ланэ.

Ахъшэ яхуиутIыпщырт

● УФСБ-м къет

Урысей ФСБ-м и управленэу КъБР-м щыIэм, КъБР-м щыIэ МВД-м я лэжьакIуэхэм къызэпаудащ илъэс 23-рэ зи ныбжь, Бахъсэн районым щыпсэум зэрихьэ хабзэншагъэр. Ар пыщIат терроризмэм ахъшэкIэ зыщIэгъэкъуэным.

КЪЫЗЭРАХУТАМКIЭ, шэч зыхуащIым мызэ-мытIэу ахъшэ яхуиутIыпщащ дунейпсо террорист гупхэм хэтхэу Урысей Федерацэм и хабзэхъумэхэм зыщагъэпщкIуу хамэ хэкухэм щыIэхэм.

Урысейм и Следственнэ комитетым СледствиемкIэ и управленэу КъБР-м щыIэм уголовнэ Iуэху къиIэтащ УФ-м и УК-м и 205.1 статьям и 1.1 Iыхьэм ипкъ иткIэ.

Хабзэм къызэригъэувымкIэ, апхуэдэ щIэпхъаджагъэ зылэжьар илъэс 15-м нэскIэ ягъэтIысынкIэ мэхъу.

Дунейм щыхъыбархэр

Пенсэм хагъэхъуэнущ

Урысей Федерацэм и Къэрал Думэм лэжьыгъэмкIэ, социальнэ политикэмрэ ветеранхэм я IуэхухэмкIэ и комитетым и унафэщI Нилов Ярослав зэхилъхьащ зи ныбжьыр илъэс 70 хъуахэм ират пенсэм дэщIыгъужыныгъэ зэрыхуащIынум теухуа хабзэ.

АБЫ къызэрыщыгъэлъэгъуамкIэ, илъэс 70 хъухэм процента 100-кIэ, илъэс 80 ирикъуахэм 200-кIэ, илъэс 90-м нэсахэм процент 300-кIэ хухагъэхъуэнущ. КъищынэмыщIауэ, я мурадщ япэ гупым хыхьэ ныкъуэдыкъуагъэ зиIэхэм хуагъэува дэщIыгъужыныгъэм и процент 200-кIэ пенсэр нэхъыбэ хуащIыну.

Депутатыр апхуэдэ гупсысэм хуэзышар узыншагъэмкIэ зэранышхуэ къэзышэ производствэм илъэс куэдкIэ щылэжьа, Луганск щыщ пенсионерым дригъэкIуэкIа псалъэмакъырщ. Ниловым зэрыжиIамкIэ, 2025 гъэм сом 8907,70-рэ хъуа дэщIыгъужыныгъэр мащIэ дыдэщ, зратри зи ныбжьыр илъэс 80 ирикъуахэрауэ зэрыщытыр къэплъытэмэ, ар къаIэрыхьэнукъым пенсионер куэдым. «Урысейм илъэс 80 ирикъуху псэухэр куэд щыхъуркъым: а ныбжьым нэсыр цIыхухъухэм я процент 24,6-рщ, цIыхубзхэм - процент 54-рэщ, илъэс 90-м нэблагъэхэр нэхъ мащIэжщ», - жиIащ абы.

ЩIыналъэхэр ирагъэфIакIуэ

Жылагъуэ щIыпIэхэр къэгъэщIэрэщIэжыным теухуауэ къэралым и щIыналъэ псоми лэжьыгъэхэр щрегъэкIуэкI УФ-м и Правительствэм. Ахэр ягъэзащIэ «Къалэм тыншыпIэхэр къыщызэгъэпэщэн» къэрал проектым хыхьэу.

«УРЫСЕЙМ и ухуэныгъэ IэнатIэм къалэхэм тыншыпIэхэр къыщызэгъэпэщыным хуэунэтIауэ къалэнышхуэхэр къапэщытщ. Жылагъуэ щIыпIэхэр зэIузэпэщ щIыныр щIыналъэхэм яIэну зыужьыныгъэм и Iыхьэ нэхъыщхьэщ. А лэжьыгъэм и фIыгъэкIэ, къуажэхэр, къалэхэр къощIэрэщIэж, цIыхухэм я псэукIэр йофIакIуэ, зыщагъэпсэхуну щIыпIэ дахэхэр къоунэху. А Iуэхур хохьэ Урысейм и Президентым пщэрылъ нэхъыщхьэу къигъэувахэм. Къапщтэмэ, а проектымкIэ Урысейм къыщагъэщIэрэщIэжащ парк мини 9-м нэблагъэ. Ар псори къэралым унагъуэм, ди сабийхэм я къэкIуэнум хуищI гулъытэр къэзыгъэлъагъуэщ», - жиIащ УФ-м и Правительствэм и Унафэщым и къуэдзэ Хуснуллин Марат.

Мы илъэсым къриубыдэу зэIузэпэщ ящIыну я мурадщ жылагъуэ щIыпIэу мини 5, абы щыщу мин 1,3-р паркхэращ.

Бадзэуэгъуэм и 10, *махуэку*

♦**1922 гъэм** къалъхуащ КъШР-м и цIыхубэ усакIуэ, Абхъазым щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Хьэнфэн Алим**.

♦**1931 гъэм** къалъхуащ УФ-м щIыхь зиIэ и юрист **Щоджэн Iэбу**.

♦**1932 гъэм** къалъхуащ КъБР-м щIыхь зиIэ и артисткэ **Срыкъуэ ХьэмщIасэ**.

♦**1934 гъэм** къалъхуащ химие щIэныгъэхэмкIэ доктор, КъБКъУ-м и профессор, КъБР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **Ибрэхьим Хьэмзэт**.

♦**1942 гъэм** къалъхуащ техникэ щIэныгъэхэмкIэ доктор, КъБКъУ-м и профессор, ЩIДАА-м и академик **Сэбаншы Хъусен**.

♦**1966 гъэм** къалъхуащ КъБР-ми КъШР-ми щIыхь зиIэ я артисткэ **Шэрджэс Iэсият**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, республикэм уэфIу щыщытынущ. Хуабэр махуэм градус 32 - 33-рэ, жэщым градус 22 - 23-рэ щыхъунущ. ЩIым и малъхъэдис щытыкIэм балли 5-кIэ зихъуэжынущ.

Бадзэуэгъуэм и 11, *мэрем*

♦**ЦIыху бжыгъэм хэхъуэным и дунейпсо махуэщ**

♦**Шоколадым и дунейпсо махуэщ**

♦**1958 гъэм** «Кабардинка» къэрал къэфакIуэ ансамблыр Монголием кIуащ, абы и лъэпкъ махуэшхуэм хэтын папщIэ.

♦**1932 гъэм** къалъхуащ биологие щIэныгъэхэмкIэ доктор, профессор, КъБР-м щIэныгъэхэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ **КIэрэф Майе**.

♦**1948 гъэм** къалъхуащ КъБР-м и цIыхубэ артист **Къуныжь Алим**.

Дунейм и щытыкIэнур

«pogoda.yandex.ru» сайтым зэритымкIэ, республикэм уэшх къыщешхынущ. Хуабэр махуэм градус 33 - 34-рэ, жэщым градус 23-рэ щыхъунущ. ЩIым и малъхъэдис щытыкIэм балли 5-кIэ зихъуэжынущ.

Зыгъэхьэзырар ЩХЬЭЩЭМЫЩI Изэщ.

Лъэпкъ Iущыгъэ:

Ныбэм измэ, щIакхъуэр цIынэщ.

Къинащ цIыхубэм я гум

● Дызэкъуэту

«Хэкум и пащхьэм щызиIэ къалэнхэр пщIэ пылъу згъэзэщIащ, ЦIыхубэм ягуми игъащIэкIи сыкъинащ» фIэщыгъэр зиIэ фэеплъ пхъэбгъу ин иджыблагъэ къыщызэIуахащ Прохладнэ къалэм дэт тхыдэ-хэкурыдж музейм. ЩIыхь пхъэбгъум фIэлъщ Урысейм ди гъунэгъу къэралым щригъэкIуэкI дзэ Iуэху хэхам (СВО) хэкIуэда щIыпIэ щIалэхэм я сурэтхэр, я цIэ-унэцIэхэр кIэщIэтыжу.

ПРОХЛАДНЭ щIыналъэм хыхьэ жылэхэм ящыщу Хэкум папщIэ зи псэр зыта щIалэ 74-м, СВО-м и лIыхъужь нэс хъуахэм, я фэеплъым пщIэ хуащIыну пэкIум цIыху куэд къекIуэлIат. Абыхэм ящыщт а гуауэшхуэр къызытепсыха адэ-анэхэр, щIалэхэм я Iыхьлыхэмрэ благъэхэмрэ, ныбжьэгъухэр, зауэм и ветеранхэр, СВО-м хэтхэр. Зэхуэсым зыкърагъэхьэлIащ КъБР-м и Парламентым и депутат Марцуль Олег, Прохладнэ къалэм и щIыпIэ администрацэм и Iэтащхьэм социальнэ IуэхухэмкIэ и къуэдзэ ПщыцIыкIу Алеся, дин лэжьакIуэ Калинин Евгений, «Хэкум и хъумакIуэхэр» урысейпсо фондым Къэбэрдей-Балъкъэр Республикэм щиIэ къудамэм и IэщIагъэлIхэр, жылагъуэ лэжьакIуэхэр, нэгъуэщIхэри.

ЗэIущIэм кърихьэлIахэм удз гъэгъахэр тралъхьащ къэралым и щхьэхуитыныгъэр яхъумэу зи гъащIэр зыта ди хэкуэгъу щIалэхэм я фэеплъым. Къыхэдгъэщынщи, а проектыр зи жэрдэмыр щIыпIэм щыщ хэкупсэ Ларионовэ Ларисэщ. АдэкIэ утыкум кърашащ зауэлIхэм я адэ-анэхэр, ныбжьэгъухэр. Ахэр къызэхуэсахэм ядэгуэшащ зэпэщIэувэныгъэм хэкIуэда щIалэхэм ятеухуа гукъэкIыжхэмкIэ.

ПэкIум кърихьэлIахэм, Хэкум папщIэ зи псэр зыта зауэлIхэм я адэ-анэхэм фIыщIэ ин хуащIащ Ларионовэ Ларисэ, щIыпIэ самоуправленэм и депутат Чикунов Михаил сымэ, пхъэбгъур къызэгъэпэщыным я къаруи, зэфIэкIи, мылъкуи зэрыхалъхьам папщIэ.

Къэралым и къыщхьэщыжакIуэ нэсу щыта ди лъахэгъу щIалэхэу зауэ губгъуэм зи щхьэр щызыгъэтIылъахэм я фэеплъ нэхухэр мыкIуэдыжын ирехъу.

КЪАРДЭН Маритэ.

Зи гъащIэм емыблэжа

Дызэрыт зэманыр гъэнщIащ къэхъукъащIэ къызэрымыкIуэхэмкIэ, Iуэхугъуэ хьэлъэхэмкIэ, абыхэм ехьэлIа гупсысэ куухэмкIэ. Ди къэрал щхьэхуитыныгъэм къыщхьэщыхьа шынагъуэр щхьэщыхыным хуэунэтIауэ илъэс еплIанэ хъуауэ УФ-м и Президентым и унафэкIэ гъунэгъу щIыналъэм щекIуэкI дзэ Iуэху хэхам епхащ абыхэм я нэхъыбэр.

Лъэхъэнэ гугъухэм лIыхъужьхэр къагъэщIу жаIэри, ари щынэрылъагъущ нобэрей ди дунейм. Абы и щапхъэ нэсхэм ящыщщ дзэ Iуэху хэхам хэту щхьэмыгъазэу бийм пэщIэта адыгэ щIалэщIэ Урым Алим Албиян и къуэм (2000 - 2025) и гъащIэ мащIэр. Зи ныбжькIэ илъэс 25-м нэмыса Алим хэлъа лIыгъэмрэ къигъэлъэгъуа хахуагъэмрэ лIэужькIэрэ лъэпкъыр зэрыгушхуэнухэм ящыщщ. Къэмылэнджагъэ ин зыхэлъа зауэлI хахуэм и псэр Хэкум папщIэ итащ...

«Къэбэрдей-Балъкъэрым щыщ, дзэ Iуэху хэхам зэрыщIидзэрэ хэт, лейтенант нэхъыжь, мотострелковэ батальоным и командирым и къуэдзэ Урым Алим Албиян и къуэм зауэ губгъуэм гъатхэпэм и 13-м лIыгъэшхуэ щызэрихьащ. ЕбгъэрыкIуэныгъэм хэт ди зауэлIхэм я шынагъуэншагъэр къызэригъэпэщу, Урымым къиухуташ бий гуп. Iуэхур зыIутыр командирым жриIа нэужь, унафэ ящIащ а националистхэм япэщIэувэн хуейуэ. Урымыр ящыщащ япэу а Iуэхум яужь ихьахэм икIи унафэр игъэзэщIащ, лIыгъэ хэлъу. А зэхэуэ гуащIэм зауэлI хахуэр, Хэкум и къыщхьэщыжакIуэ нэсыр уIэгъэ хьэлъэ щыхъуащ икIи и псэр щитащ...» - апхуэдэу къитауэ щытащ «Махуэм и лIыхъужь» фIэщыгъэр иIэу дзэ Iуэху хэхам теухуа хъыбархэр къэзыт хабзэ «Урысей-24» къэралпсо телеканалым... Къэрал псом щызэлъащIыса апхуэдиз лIыгъэ зыхэлъа адыгэ щIалэщIэр бадзэуэгъуэм и пэщIэдзэ махуэхэм илъэс 25-рэ ирикъунут, псэужамэ...

Урымхэ Албиянрэ Оксанэрэ я унагъуэ дахэм я бын нэхъыщIэт Алим. И шынэхъыжьхэм я щапхъэм тету, Алими къэхъуат адыгэ хабзэмрэ нэмысымрэ и гъуазэу, лъэпкъ гъэсэныгъэ дахэ хэлъу. Тэрч къалэм дэт школ-интернат №8-р ехъулIэныгъэкIэ къиухри, 2016 гъэм Алим щIэтIысхьащ Налшык дэт Гуманитар-техникэ колледжым. Зэрихабзэу, ари фIы дыдэу къиухащ. Еджэныр зэфIэзыха щIалэщIэм триухуащ, зэрылажьэм хуэдэурэ, бгъэдэлъ щIэныгъэм адэкIи хигъэхъуэну. А гуращэр и гъуэгугъэлъагъуэу, ар 2019 гъэм щIэтIысхьащ Москва Дунейпсо университетым Минводы къалэм щиIэ къудамэм. Ари ехъулIэныгъэкIэ 2023 гъэм къиухащ.

Еджэным зы илъэс фIэкIа химыгъэщIауэ, Алим 2020 гъэм дзэм ираджащ, Хэкум къулыкъу хуищIэну. ЩIыхь зыпылъ а къалэныр Урымым кърихьэлIащ пщIэрэ щытхъурэ иIэу, дзэпщхэр къыхуэарэзырэ къулыкъу къыдэзыщIэхэми ящыщ ныбжьэгъуфI куэд зригъэгъуэтауэ. Хэкупсэу щыт, гъащIэр, щалъхуа щIыналъэр, къэралышхуэр фIыуэ зылъагъу щIалэ IэбыдэлъэбыдэмкIэ къулыкъу нэужьым мурад ищIащ дзэм къыщынэжыну икIи 2022 гъэм и щIышылэ мазэм Iэ щIидзащ а Iуэхугъуэм епха къэрал дэфтэрым. Къэралым гъунэгъу щIыналъэм щригъэкIуэкIыну дзэ Iуэху хэхар яублэным мазэ иIэжу арат абы щыгъуэ. Урым Алим ящыщащ а зэпэщIэувэныгъэм япэу ягъэкIуахэм.

КъызыхэкIа адыгэ лъэпкъ уардэм и цIыхухъу пажэхэм ещхьу, хахуагъэ инрэ лIыхъужьыгъэ нэсрэ зыхэлъ, захуагъэмрэ пэжымрэ я телъхьэ Алим щIэх дыдэу хуэIэижь хъуащ зауэ хуэIухуэщIэхэм. АбыкIэ зэфIэкIышхуэ къызыкъуэкI щIалэщIэр и къулыкъукIи, и IэнатIэкIи дэкIуейуэ хуежьащ. Къыхуагъэув къалэнхэр, пщэрылъ къыхуащI Iуэхугъуэхэр къызыхуэтыншэу икIи и чэзум зэфIихыу IэнатIэр езыхьэкI щIалэм пщIэ щиIэт и унафэщIхэм я пащхьэми, езым и нэIэм щIэт зауэлI гупым хэтхэм я дежи. Бгъэдэлъ апхуэдэ зэфIэкIхэм къапэкIуауэ Урым Алим и бгъэгум щылыдырт Жуковым и цIэр зезыхьэ медалыр, «Зауэ зэфIэкIхэм папщIэ», «Дзэ Iуэху хэхам зэрыхэтым папщIэ», «Хахуагъэм папщIэ» дамыгъэ лъапIэхэр.

Быным я нэхъыщIэм хэлъ лIыгъэм иригушхуэрт ар къызыхэкIа унагъуэм исхэр. Я къуажэгъу щIалэм ирипагэрт ар щеджа курыт школым и егъэджакIуэхэр, еджакIуэ цIыкIухэр. Зыгъэпсэхугъуэ къыщыкIуэж махуэ зыбжанэм Алим ирагъэблагъэрт республикэпсо, районпсо зэIущIэхэм. Ар щеджа школым хэкупсэ пшыхьхэр къыщызэрагъэпэщырти, фронтым Iут а щIалэщIэми абы и ныбжьэгъухэу зауэ губгъуэм итхэми епсэлъылIэрт жылэм къыдэхъуэ щIэблэр. Апхуэдэ зэхуэзэхэм мыхьэнэшхуэ яIэт ныбжьыщIэхэр Хэкум и къыщхьэщыжакIуэ нэсу гъэсэнымкIэ.

Бгъэдэлъ зауэ зэфIэкIхэм къадэкIуэу, цIыхугъэ ин, зэхэщIыкI лъагэ, гууз-лыуз зиIэт лейтенант нэхъыжь Урымыр. Ар яхуэнабдзэгубдзаплъэт зи пашэ сэлэтхэм, абыхэм я гъащIэр зэрихъумэным хущIэкъуу. Апхуэдэущ ар зэрыщытар и псэр щита гъатхэпэ махуэми: лагъымыдз гупым я пашэ лейтенант нэхъыжьыр псоми япэ ищри, бий бзаджэм пэщIэуващ. Бийр хэзыгъэщIа офицер щIалэр абы къытридза уIэгъэ хьэлъэм къелакъым. Алим и псэр итащ, и ныбжьэгъухэм я гъащIэр, къэралым и сэбэп зыхэлъхэр ихъумэу.

Урым Алим и гъуэгуанэр и щыхьэтщ лIыгъэмрэ хахуагъэмрэ, Хэкумрэ цIыхубэм я къыщхьэщыжакIуэу щытыныр зыгъэнэхъапэ ди адыгэ лъэпкъым и щIалэхэм гушхуэ зэракIуэцIылъым, ахэр щапхъэ зытрахыу гупым зэрахэтым, щхьэмыгъазэу бийм дапщэщи зэрапэщIэтым. ФIыщIэ ин яхуэфащэщ апхуэдэ бын зыгъэса нэхъыжьхэм, адэ-анэм. Адыгэ щIалэщIэм и ахърэтыр нэху ухъу.

МыкIуэдыжынщ Урым Алим хуэдэхэм я фэеплъыр. ЛIыхъужь нэсым, офицер хахуэм и гъащIэр щапхъэ яхурырехъу ар къызыхэкIа Урымхэ я лъэпкъми, щалъхуа жылэм, ди щIыналъэм къихъуэ щIэблэми. Езыр дунейм темытыжми, Урымыр ноби къытхэтщ зэрихьа лIыгъэ инхэмрэ хахуагъэшхуэмкIэ. Апхуэдэхэращ адыгэм щIыжиIар: «Псэу лIа нэхърэ - лIа псэу».

ЖЫЛАСЭ Маритэ.

ГугъуехьхэмирагъэкIуэтакъым

● Зауэм и бынхэр

ЦIыхум и гъащIэм къриубыдэу апхуэдизкIэ Iуэху куэдыIуэ къылъыкъуокIри, щыгужьеи къохъу, хэкIыпIэ лъэпкъ имыIэу къыфIэщIу. Ауэ и мурадыр, гъащIэм къыпихыну зыхуейр, абы щиубыдыну увыпIэр зыщIэжым ерыщу а гъуэгуанэр екIу, зы щхьэкIи къимыгъанэу, лъэпощхьэпор къызэринэкIыу.

АПХУЭДЭЩ Плановскэ жылэжьым щалъхуа, щеджа икIи щылэжьа Алэщ Лидэ Хьалид и пхъур. Ар ящыщщ зауэм и бынхэу ябжхэм, зи адэр зымылъэгъуахэм, нэмыцэ зэрыпхъуакIуэхэм къыдащIылIа зауэ бзаджэм ар гуауэу зыIэщIихахэм. Адэм и нэгу имыплъами, абы и фэеплъхэр гум щихъумэрт, и анэ Мадинэт къыжриIэжауэ щыта хъыбархэмкIэ. Зауэм ипэкIэ ар бригадиру колхозым щылажьэрт. Лидэ къалъхуа къудейт, нэмыцэ зэрыпхъуакIуэхэр ди щIыгум къыщизэрыхьам.

Хэкур зыхъумэжыну тэджа цIыху гуащIафIэхэм ягъусэу дэкIат адэр, анэм бынитхур къыхуэнэри. Ахэр хуэпэн, гъэшхэн хуейтэкъэ?! Куэдрэ къахуихуащ абыхэм яшхын унэм щыщIэмылъа. Анэр губгъуэм жэщ хъуху итт, пщыхьэщхьэм къекIуэлIэжамэ, жьыщIэн, тхьэщIэн, пщэфIэн хуейт, я шхын тIэкIу кърихьэлIэфамэ. Жэщым, нэху щыху жыхуаIэм хуэдэу, а Iуэхухэр ищIауэ, тэмэму зимыгъэпсэхуауэ аргуэру пщэдджыжьым жыхуэ дэкIырт. Сабийхэр зым адрейр кIэлъыплъу унэм щIэст, я анэр къыщыкIуэжыным пэплъэу, абы и къэсыжыгъуэр я гурыфIыгъуэу. Къуажэм цIыхухъуу дэсыр зауэм зэрыкIуам къыхэкIыу, лэжьыгъэ псори бзылъхугъэхэм я пщэ къыдэхуат. Анэм телъ бэлыхьыр зылъагъу цIыкIухэм, абы зэрызыщIагъэкъуэным яужь итт, яхузэфIэкI ящIэрт.

Ахэр къыдэкIуэтея нэужь, Мадинэт и Iуэхур тIэкIу нэхъ тынш хъуат. Зауэр иухыу бийм пэщIэтахэм ящыщу къэнар я унэм къыщыкIуэжым, Хьалид абыхэм къахэхуатэкъым, унагъуэм къаIэрыхьагъэххэт ар хъыбарыншэу зэрыкIуэдар зэрыт тхылъыр. Ауэ, хэт ищIэрэ, яукIауэ къыщамытхакIэ псэууэ къыкъуэкIыжмэ, жаIэу, Iэджэрэ пэплъащ бын унагъуэр. Зауэ нэужьым унагъуэри тIэкIу нэхъ зэтеувэж хуэдэу хъуат.

Мадинэт лъэсакIуэу къуажэ школым ягъэува нэужь, ахъшэ гуэрхэр унагъуэм къихьэ хъуат. Джэдкъаз тIэкIуи зэрагъэпэщат, хадэхэкIыу хасэхэр сабийхэр зэдэIэпыкъуурэ зэрахьэрт, анэр щыхущIыхьэ зэзэмызэм яхэтт. Мадинэт сабийхэм унагъуэ Iуэхур яхуигуэшырти, лэжьапIэ кIуэрт. Анэм и псалъэр тIэу жыIэ ящIыртэкъым. Апхуэдэурэ сабийхэри балигъыпIэ иуващ.

Курыт еджапIэм щыщIэса илъэсхэм Лидэ егугъуу, жыIэдаIуэу, лэжьыгъэу кърагъэпэщIэу къекIуэкIащ. Класс нэхъыжьхэм нэса нэужь, жану хэтащ спортымкIэ школым щекIуэкI зэпеуэхэм. Псом хуэмыдэу волейболымкIэ зэфIэкI ин къигъэлъагъуэрти, район, республикэ зэхьэзэхуэхэм куэдрэ ягъакIуэрт. Нэхъыбэм ягугъат, школыр къиухмэ, спортымкIэ факультетым щIэтIысхьэну.

АрщхьэкIэ...еджапIэр 1961 гъэм къэзыуха хъыджэбзийм фермэщIэм лэжьэн щыщIадзащ. ИужькIэ абы щIалэгъуалэ фермэкIэ еджэу хъури, ехъулIэныгъэхэр къагъэлъагъуэу илъэс зыбжанэкIэ щылэжьахэщ. Дауи, ехъулIэныгъэ тыншыкIэм зыIэрыбгъэхьэну, ауэ ахэр ящыщтэкъым гугъуехьхэм ирагъэкIуэтхэм. Арати, районми республикэми я IуэхущIафэхэмкIэ къыщацIыхуауэ лэжьащ, фIыщIэрэ щытхъурэ къахьу, щIыхь тхылъхэмрэ саугъэтхэмрэ кърату.

Фермэм и Iуэхухэр зэфIэувауэ лэжьыгъэ тэмэм ирагъэкIуэкIыу щыхъум, хъыджэбзхэм я еджэным адэкIэ пащащ. Лидэ и дэфтэрхэр Къэбэрдей-Балъкъэр къэрал университетым зоотехникхэр щагъэхьэзыр и къудамэм иритри, экзаменхэри фIы дыдэу итауэ щытащ. Ауэ, очнэу еджэну и унагъуэ IуэхухэмкIэ къимыкIыу, заочнэ зригъэщIыжри еджащ. И дэльху, шыпхъу нэхъыжьхэр псори унагъуэ хъуати, а зырат анэм дэIэпыкъуэгъуу къыхуэнар. Мадинэт и узыншагъэр щIэгъуэжтэкъыми, зэпымыууэ зыгуэр кIэлъыплъын хуей хъурт. Лидэ унагъуэ Iуэхури лэжьыгъэри зэдихьырт.

Къалэну и пщэм илъ псори зэригъэзащIэм хуэдэурэ, Лидэ университетыр къиухри зоотехник-селекционеру дипломыр кърaтыжащ. Еджэурэ щылажьэм и зэфIэкIхэм колхоз правленэр фIыуэ щыгъуазэ хъуати, гъэш фермэм учётчицэу ягъэкIуащ. А лэжьыгъэм абы зыкъыщигъэлъэгъуащ цIыху гумызагъэу, и къалэным хуэпэжу, щхьэх имыщIэу. Фермэм щызекIуэ документхэр псори тэмэму гъэхьэзырауэ, зыхуейр тыншу къигъуэтыфу, кIэлъыплъакIуэ къакIуэм дэфтэрхэр псынщIэу яригъэлъагъуфу апхуэдэт. Абы ищIэрт дэтхэнэ зы жэмышми шэ къишыр зыхуэдизыр, зэхьэзэхуэм хэт дапхуэдэу ехъулIэми. Ауэ, Лидэ якIэлъыплъ къудейтэкъым жэмышхэм: сымаджэм е Iуэху зиIэу къыдэмыкIахэм я жэмхэр къишырт, нэхъ ешауэ гу зылъитэм дэIэпыкъурт.

А зэманым партым и райкомым и япэ секретарь Елъкъэн Динэ фермэм техьауэ, диплом зиIэ IэщIагъэлIыр жэмышу щилъагъум, яжриIат ныбжьыщIэхэм гъуэгу етын зэрыхуейр. Арати, фермэ зэгъэпэща щащIым, абы и унафэщIу Лидэ ягъэуваууэ щытащ. ЦIыхубзым и пщэ къыдалъхьар къалэнышхуэми, зи къарури, зи зэфIэкIри лэжьыгъэр егъэфIэкIуэным тезыухуа пщащэм, гугъуехь Iэджэ къыжьэхэуами, фIыщIэ пылъу и къулыкъур ирихьэкIащ.

Илъэс куэдкIэ колхоз унафэщIу щыта Хьэжу Анатолэ IэщIагъэлIхэр егупсысауэ къыхихырти, я лэжьыгъэм кIэлъыплъурэ заригъэужьырт, я зэфIэкIым, Iэзагъэм хэгъэхъуэнымкIэ щIэгъэкъуэн хъурт. Абы фIыуэ ищIэрт дэтхэнэ IэщIагъэлIми хузэфIэкIынур. Лидэ зоотехник нэхъыщхьэу щигъэувам зэрыщымыуар накIуэ хъуат. Хьэжу Анатолэ «Сыту цIыхуфI куэд сцIыхуу щыта», жыхуиIэ и тхылъым Лидэ щхьэкIэ мыпхуэдэу щетх: «Лидэ Хьалид и пхъур, илъэс куэдкIэ гъэш фермэм и унафэщIу лэжьащ. Ар зыхуеину псомкIи къызэгъэпэщат, зэманым къигъэув къалэнхэм пэлъэщын хуэдэу. Республикэм щапхъэу къыщалъытэу мы фермэр зэрылэжьар зи фIыщIэр мыщхьэхыжу, емызэшыжу, зи лэжьыгъэм гупсэхуу пэрыта Алэщ Лидэт».

Игурэ и псэрэ етауэ зи къалэныр зыгъэзащIэ IэщIагъэлIым сытри къохъулIэ. Лидэ и гуащIэдэкI хьэлэлым щытхъу псалъэ, фIыщIэ тхылъ куэд къыпэкIуащ. Абы кърaтащ «Ветеран труда», «Зауэм и бынхэр» зытет медалхэр.

КЪАН Ринэ.

Экономикэ **Политикэ**

Махуэку

Кавказ Ищхъэрэ **Жылагъуэ Iуэху**

Лъэпкъ хьэлымрэ алэрыбгъухэмрэ

2025 гъэм и мэкъуауэгъуэр КъуэкIыпIэ Гъунэгъум иджыри зы мафIэс къызэрыщыхъеямкIэ иухащ. Зи гугъу тщIыр «Махуэ 12-кIэ екIуэкIа зауэ» зыфIаща, Израилымрэ Иранымрэ я зэпэщIэтыныгъэрщ.

ПОЛИТИКЭМ къыщыхъу-къыщыщIэхэм нобэ щыгъуазэ зыпщIыну гугъукъым - хъыбарыщIэхэм дыкъагъэуш икIи дагъэжеиж. Сытри къызыхуэгъуу еса Израилым, Ираныр зэлэжьу хуагъэфащэ и ядернэ Iэщэхэм ебгъэрыкIуэ зищIри, мэкъуауэгъуэм и 13-м дэзм и лIыщхьэхэмрэ щIэныгъэлI зыбжанэрэ иригъэукIащ, дзэ инфраструктурэр, къэрал Iуэхущ IапIэхэр, лъэпкъ телевиденэр зыщIэс хэщIапIэри яхэту, лагъымкIэ зэтрикъутащ. Жэуапым пэмыплъа Израилым Ираным хьэрэкIытIэхэмрэ цIыху зэрымыс езырылъатэхэмрэ къриутIыпщыжри, Хайфэ къалэм дэт, щыдагъэр зэзыгъэкIуэкI заводыр зэтрикъутащ, псэуалъэхэм, еджапIэхэм зэран яхуэхъуащ. Мэкъуауэгъуэм и 22-м зэпэщIэтыныгъэм къыхэуващ Израилым ищIэ псори къыдэзыIыгъ США-р. Зауэр кIыхьлIыхь мыхъуу къэувыIэнымкIэ нэхъыбэ дыдэ хэзыщIыхьар УФ-м и Президент Путин Владимирщ. Аращ Ираным хамэ къэрал IуэхухэмкIэ и министр Арагчи Аббас Мэзкуу къезыгъэблэгъари, абы хуэзэн ипэ Израилым и премьер-министр Нетаньяху Беньямин епсалъэу, лъэныкъуитIым я псалъэхэр зэлъэзыгъэIэсари. Ауэ щыхъукIэ, фIыщIэ псори зэзыгъэкIу США-м и президент Трамп Дональд зауэр езым къигъэувыIауэ зигъэIури, Нобель саугъэтым и «Мамырыгъэ тыгъэр» къыхуагъэфэщэну къагъэлъэгъуащ. «Къэзыгъэхъеям игъэувыIэжащ», - аращ нэхъыбэм а Iуэхум хужаIэр. Ауэ саугъэтыр къилэжьауэ щIыжаIэр Ираным пэмылъэщынкIэ къэгузэвэжа Израилыр нэхъ удынышхуэм къызэрыригъэлараyэ къыщIэкIынущ.

«Иран лъэпкъым я пашэ Хаменеи, сэ нэмыщIамэ, яукIат», - жиIа нэужь, Трампи абы игъэжакъуэ Израилым и тетыгъуэми яхуэфащэ жэуап яритыжащ Ираным хамэ къэрал IуэхухэмкIэ и министр Арагчи Аббас. «Ираным щыщхэр кууyэ дызэрызэхэлъри дызэрыерыщри къагъэлъагъуэ лэжьыгъэшхуэ зэтхьэлIэ, бэшэчагъышхуэ хэлъу сыхьэт куэдкIэ зэIуащэ ди алэрыбгъухэм, - щабэу иришэжьат и псалъэр Арагчи. – Ауэ ди лъэпкъ хьэлым и гугъу пщIымэ, дызытетыр зыщ: дэ дызищIысыр дощIэж, ди щхьэхуитыныгъэм и уасэр къыдгуроIуэ икIи зэи зыми унафэ зыхуедгъэщIынукъым. США-м и Президент Трамп Дональди ди лъэпкъым и пашэ Хаменеи Алий игъэпуду, абы гу къабзэкIэ бгъэдэт цIыху мелуанхэм я гум щIеуэн щыIэкъым».

Гулъытэншэу Арагчи къигъэнакъым Израилри: «Зи лъэкIыныгъэр ин, ягъэшынэн е и напэр трахын мурадкIэ къежьэхэм ар яхуэзымыдэну иран лъэпкъышхуэм дуней псом яригъэлъэгъуащ Израилыр ди хьэрэкIытIэхэм къелын папщIэ, «папэ цIыкIу» деж жэуэ хуэтхьэусыхэну фIэкIа Iэмал зэримыIэр (зи гугъу ищIыр США-рщ - Ч.М.). Жэуап фэдмытыжыфынкIэ фыгугъэу, фыкъытхуэбэлэрыгъмэ, Ираным и Iэмал псори къызэрызыкъуихынум шэч къытевмыхьэ», - пхъашэу иухащ министрым и псалъэхэр. Хаменеи Алий иран лъэпкъым мы зауэ кIэщIым къыщихьа текIуэныгъэмкIэ зэрехъуэхъуам зэгуигъэпа Трамп къытехьэ-теуж зищIу Iэуэлъэуа нэужь, Ираным санкцэхэр зэрыщхьэщахыжынум зыхуагъэхьэзырын щIадзащ, зэрыгурыIуэгъуэщи, Израилым лей къытемыхьэн папщIэ.

Арагчи зи гугъу ищIа иран алэрыбгъухэм ятеухуауи псалъитI-щы къыпытщэнут. «Алэрыбгъумрэ» «Иран» псалъэмрэ пIастэмрэ шыпсымрэ хуэдэу зокIу икIи зэгъусэщ. Абыхэм илъэс минитIым нэблагъэ тхыдэшхуэ яIэщ. ЩIыналъэ щхьэхуэхэм езыхэм я алэрыбгъу тхыпхъэхэр яIэжу, я зэIущэкIэкIи зэтемыхуэу апхуэдэщ. Тебриз, Керман, Мешхед, Кашан, Исфахан, Наине, Кумэ щIыпIэхэм щызэIуащэ алэрыбгъухэр езым я гъунапкъэм икIри, КъуэкIыпIэ Гъунэгъум щызэбгрыкIащ. Музейхэм зэрыщIэлъым нэмыщI, сурэтыжь щIагъуэ уIуплъэнукъым перс алэрыбгъухэр бэзэрым щаубгъуауэ зэпызыплъыхьэр имыту. Нэхъ пасэрейхэм хабжэ «Пазырык» алэрыбгъур Ахеменидхэм я лъэхъэнэм къежьауэ къалъытэ. Ар «торкибаф» зыфIаща тхыпхъэхэмкIэ зэIуащэ, зы дециметр зэбгъузэнатIэм хуэзэу зэрыдза 3600-рэ хуозэ. Перс алэрыбгъухэм я «дыщэ лъэхъэнэу» къалъытэр VIII - XIV лIэщIыгъуэхэрщ. Ислъам щэнхабзэм уэру зыщиужьа а лъэхъэнэм щIыналъэм усыгъэми, экономикэми, гупсысэми хуиту зыщиубгъуат, алэрыбгъу зэIущэн Iэзагъри хэту. КъуэкIыпIэ Гъунэгъум ит щIыналъэхэр щэнщэхуэным зэрыхуэщIам, уеблэмэ абы и лъабжьэр зэрагъэтIылъам и фIыгъэкIэ, цIыхуIэм и Iэужь дахэр ди нобэми къэсащ. Апхуэдэ щэнхабзэ бей зиIэ къэралхэр зауэхэмыкI утыкум ибукIэныр хэт и Iэужьу щытми, цIыхугъэр и щIыбкIэ зыгъэкIуэтэж IэбэкIэщ.

Алэрыбгъу зэIущэнкIэ зызэман Къэбэрдей-Балъкъэрри цIэрыIуэу щытащ. Сыт хуэдиз гукъэкIыж дахэ епха Болэтей дэта «Горянка» алэрыбгъу фабрикэм. Иджыблагъэ «Газета Юга»-р тепсэлъыхьащ Налшык дэта «Горянка» артелми, ар зэрымылэжьэжыр игу къеуэу. ТэмакъкIыхьагъым зезыгъэужь IэщIагъэхэр кIуэдыжыху, гъащIэм и IэфIыми зыгуэр зэрыкIэрыхур нэрылъагъущ.

Налшык зыузэщIыпIэ зыхуэхъуа сурэтыщI

Урысейм щыцIэрыIуэ сурэтыщI Алёхин Митрофан «Налшык бэзэр» зи цIэ лэжьыгъэ зэриIэм нэмыщI, езыри ди щIыпIэм щыпсэуауэ къыщIэкIащ.

ТОЛСТОЙ Лев и гупсысэкIэр зи лъабжьэ философиер псэукIэ хабзэ хуэхъуарэ тхакIуэшхуэм хуэзэу, хуэтхэу, дэлажьэу щытащ Алёхиныр. «Къэбэрдей-Балъкъэрым и гъуазджэм хэлъхьэныгъэшхуэ хуэзыщIахэр» тхылъым абы и гъащIэ гъуэгум теухуауэ къыщыдгъуэта сатыр зыбжанэм къыхощ абы и псэукIэр зэрымытыншар. Къэралым щызекIуэ диным къыгуэкIауэ къалъытэу, «толстовец» Алёхиныр тезыр папщIэу Кавказым къагъэIэпхъуауэ арат. Налшык къыдэтIысхьэн ипэкIэ абы ирихьэкIа гъащIэм теухуауэ псалъэ зыбжанэ итхауэ щытащ жылагъуэ лэжьакIуэ Котляров Виктор. СурэтыщIыр 1854 гъэм Курск щыпсэу уэркъ унагъуэм къыхэкIащ. 1882 - 1888 гъэхэм ар щеджащ Императорым и цIэр зезыхьэ сурэтыщI академием. ЕхъулIэныгъэ зэриIам и щыхьэту, етIуанэ, ещанэ нагъыщэ зиIэ дыжьын медалхэр къыхуагъэфащэри, «2-нэ нагъыщэ зиIэ сурэтыщI Iэзэ» цIэри къыфIащауэ щытащ.

Урысейр гъаблэшхуэм щиубыдам щыгъуэ, Толстой Лев и бынхэр и гъусэу цIыхухэм ядэIэпыкъуурэ щызэхэзекIуэм, тхакIуэм Алёхинри и гъусауэ къыщIокI. Езым хуэдэ «Толстойм и ужь итхэм» яхыхьа нэужь, Митрофан 1892 гъэм тхакIуэр Рязан областым щызригъэцIыхуащ икIи гъаблэм хиубыдахэм ядэIэпыкъухэр щылажьэ Бегичевкэ къуажэм кIуэрейуэ щытащ. ЗэрыжаIэжымкIэ, Алёхинымрэ Толстоймрэ зэIэпаха тхыгъэ куэд щыIэщ.

Пащтыхьыгъуэм тезыр къытрилъхьэу, Тэрч областым хыхьэ Налшык къалэ къагъэкIуэн ипэ, и къуэш Аркадий зыдигъэIэпыкъуурэ, Алёхиным жылагъуэ лэжьыгъэшхуэ зэфIигъэкIауэ къыхощыж и биографием. Зэкъуэшхэм Курск, Харьков губерниехэм мэкъумэш артелхэр къыщызэрагъэпэщауэ щытащ. Толстойм и ужь зэриувам щхьэкIэ, езы Алёхиным полицэм и нэIэ къытет хъури, ди щIыналъэм къызэрыщыхутар къызыхэкIар къэралым къыдигъуа а къуаншагъэрщ.

Алёхиныр 1895 гъэм Налшык къэIэпхъуэри, илъэс 40-кIэ щыпсэуащ, щыщIалъхьэжари аращ. И цIэр къыдэзыгъэлъыхъуар «Налшык бэзэр» сурэтыр арауэ щытми, ди щIыналъэр къызэрыщ IэдакъэщIэкI зыбжанэ иIэу къыщIэкIащ абы: «Бгылъэ къуажэ», «Бгырысым и сурэт», «Бгырыс сабий», къинэмыщIхэр. Къэбэрдей-Балъкъэрым и лъэпкъ музейм щIэлъщ япэ бгырыс-журт узэщIакIуэ Гилядов Камуил и щхьэгъусэм и сурэт.

Алёхиныр зэманышхуэкIэ республикэм сурэтыщI закъуэу исащ, пединститутым щылажьэу. Урыс тхакIуэшхуэм зэрыхуэпэжам и щыхьэту, Алёхиным къызэринэкIащ Толстойм и иужьрей дакъикъэхэр къыщыгъэлъэгъуа теплъэгъуэхэри. Уеблэмэ «Толстойр и псэр хэкIын ипэ» и цIэу сурэт иIэщ. Къэралым щыцIэрыIуэ сурэт 30-м нэс къызэринэкIащ Алёхиным.

СурэтыщIым и фэеплъыр къалэм щыхэкIуэдэжакъым. 1998 гъэм ГъуазджэхэмкIэ музейм щагъэлъэпIащ Алёхин Митрофан къызэралъхурэ илъэси 140-рэ зэрырикъуар.

Алёхиныр Налшык къагъэIэпхъуа нэужьи, Толстойм и ужьым итхэм къазэрыхэнари гъэщIэгъуэнщ. КъызэрыщIэкIымкIэ, Налшык и Iэгъуэблагъэм, Долинск хьэблэм «толстовецхэм» я гуп хъарзынэ щызэуIуакIэт а лъэхъэнэм. Алёхиныр абыхэм я гупсэу щытауэ ягъэхъыбарыж. Мэзкуу хуэдэ къалэшхуэм щыпсэуарэ пэт, мэкъумэшым и псэр етауэ, дэнэ щIыпIи щIым къыпыкIыр къыщыпахыным цIыхухэр тригъэгушхуэу псэуащ сурэтыщIыр. И цIэр гъуазджэм хуабжьу зэрыщигъэIуами уи фэщ ещI ар цIыху къызэрыгуэкIыу зэрыщымытар. Апхуэдэ цIыхухэм я фIыгъэкIэ Кавказымрэ Урысеймрэ нэхъ зэпха мэхъу, хабзэрэ бзэкIэ зэтемыхуэ цIыхухэм зыр адрейм къыгуроIуэ, езым емыщхьэхэми я хьэтыр илъагъуу зрегъасэ.

Гъуазджэрылажьэ Шлыков В. А. «Къэбэрдей-Балъкъэрым и сурэтыщIхэр» тхылъым щетх: «Къэбэрдей-Балъкъэрыр Алёхиным и зэчийм зыузэщIыпIэ хуэхъуауэ пхужыIэнущ. Езыр фIы дыдэу къыуегъэцIыху «Автопортрет» зыфIища сурэтым. Псом хуэмыдэу гукъинэжщ «ПлIэ тхьэмбылыфэ зыщыгъ хъыджэбзыр». Апхуэдэу цIыху къызэрыгуэкIхэм я псэукIэм щыщ теплъэгъуэхэр гъащIэм къыхипхъуэтыкIыфу щытащ Алёхиныр».

Сурэтым щыфлъагъу «Налшык бэзэрри» ди тхыдэмрэ щIыналъэмрэ гур езышалIэ лэжьыгъэ дахэу къызэринэкIащ Толстойр зи нэIуасэу щыта ди лъахэгъум.

Абазэ щIалэм и усыгъэр

Къэрэшей-Шэрджэс Республикэм и цIыхубэ усакIуэ Мыхъц Чэрим (1949 - 2001) лъэпкъкIэ абазэщ. Ново-Кувинск къуажэм къыщыхъуа щIалэм къикIуа усакIуэ гъуэгуанэр мыкIыхь дыдэми, «абазэхэм иджыри илъэс минкIэ къахэхъухьыну къыщIэкIынкъым апхуэдэ усакIуэ» жригъэIэфащ, цIыхугум щIимыхужри аращ.

Зэрыхъу хабзэу, «лъэпкъ мащIэхэм» хабжэ ди гъунэгъухэм я тхыбзэм и хъугъуэфIыгъуэхэм датеплъэкъукIа хуэдэу хъуащ, ахэр къэбэрдей-шэрджэс бзэ къудамэм къизыгъэзэгъэн зэрыщымыIам, щыIахэри къызэрытлъэмыIэсам къыхэкIыу. А лъэныкъуэмкIэ укъеплъмэ, Мыхъцым и IэдакъэщIэкIхэр ди дежкIэ иджыри щIэрыпсщ, абы къикIращи - щIэщыгъуэщ. Илъэс зыбжанэ ипэкIэ «Агыр Т.» цIэ-унэцIэмкIэ фIэкIа хэIущIыIу зищIыну хуэмея зэдзэкIакIуэм и фIыгъэкIэ, Мыхъц Чэрим и усэ Iэрамэ къытIэрыхьауэ щытащ. Абыхэм нэгъуэщI къакIэлъыкIуэнкIэ дыгугъэурэ, дгъэгува усэхэр нобэ къытыдодзэ.

Уэдджэр гунэс пщыхьуа нэужьщ «Хэт ар зытхар?» упщIэр къыщыувыр. Нэхъ дызэса силлабо-тоникэ жыпхъэр мащIэу къезэвэкIыу пIэрэ жыпIэу, итIанэми псалъэ къигъэщхьэпэхэм екIу макъамэ щабэ яIэжу апхуэдэщ мы сатырхэр. И гугъу умыщIыххэ абыхэм япэ къэсым тхылъымпIэм иримыгъэзэгъэф, цIыхум нэхъыбэм къыхуэмыIуатэу и гум къыфIинэ гурыщIэхэмрэ мыхьэнэхэмрэ бзэ къазэрыхуигъуэтыфам.

МЫХЪЦ Чэрим

ЗэзыдзэкIар **АГЫР Т.**

* * *

Мис, къохъу апхуэдэу -
Уигу зыгуэр къизэрыхьмэ,
Уегъэджэрэзри абы,
Ущигъэскъым зы махуэ.
Ауэ уи пащхьэм и деж ар
ИрикIуэу къыщигъуалъхьэкIэ,
Уотыншыжри, упоплъэ
НэгъуэщI зыгуэрым.

Мыпхуэдэу си гум
Къихъуэри лъагъуныгъэр,
Къысщыхъут абы сэ
Сыкъимыгъэнэжыну зэи.
Ауэ сигъэджэрэзами куэдрэ,
Иджы сатыркIэ илъщ си пащхьэ,
арыншэныр.

* * *

Ди къуажэм сыкъыхоплъэ жыжьэу -
КъокIуатэ пшыхьыр, содаIуэ.
Зы уэздыгъэ къыщоблэ къуажапщэмкIэ,
Зы уэздыгъэ ищхъэрэмкIэ щыщIонэ.

Зэхукъуэплъ фIэкIа,
зэбгъэдыхьэфкъым,
ЗэжраIэнуIати, мэукIытэ.
Зырызу я зэхуаку къыдэувэурэ,
Жэщ уэздыгъэхэр зырызу къыхонэ.

Мис апхуэдэу зэгуэрым, зэман гуэр япэ,
Илъэс зы пщыкIубгъу ди япэкIэу
пIэрэт?
Уэ укъыщалъхуащ ди къуажэм
и къуажапщэм,
Сэ сыщалъхуащ а къуажэм и
ищхъэрэмкIэ.

Дызэхукъуэплът, дызэбгъэдэмыхьэфу -
Ди гъащIэр къимыгъэзэжыну блэкIт.
Сыт хуэдиз къыдэувар ди зэхуакум,
Дызэрымыгъуэтын щхьэкIэ уэрэ сэрэ?!

* * *

Зы гъащIэ закъуэр, сенычыщхьэ
закъуэр -
Уэс жьыбгъэр къожьэ, щIыIэри
Iей мэхъу.
Уримыджэгу, маржэ, уи сенычыщхьэ
закъуэм,
Жьыбгъэм иумыгъэгъэункIыфI,
жьэгу мафIэ къыхэщIыкI.

УщIыхэщэтыкIыр

«Хьэлъэу узыгъэщатэр сыт,
зэм-зэми ухэскIыкIыу, -
щабэу укъызоIусэри, жоIэ, - сыт
мыгъуэр къоузрэ?»
Дауэ бжесIэну, си IэфI!
Куэд щIауэ спкърымыкIыу,
Мы си гъащIэр, зэрысщIэжрэ,
мыувыIэжу къызоуз сэ.

* * *

Япэу къыщысхуэкIуам си лъагъуныгъэр,
Уэ сыпхуэлIэу, сыпхуэлIэу мы си гур
гумэщIт.
Дыщыпсэуамэ аратэкъэ уэрэ сэрэ
А езы ди уэрамым и деж.

Жьыбгъэ куэд къепщакIэщ,
Ди къуажэм сыкъыщыдэкIа лъандэрэ.
Нэщхъеибзэу жызоIэ зэпыт, мис иджы:
Дыщыпсэуамэ аратэкъэ уэрэ сэрэ
А езы ди къуажэм и деж.

Си чэзу къэсу дунейр щысхъуэжкIэ,
Абдежми сыщегупсысыну
къыщIэкIынщ зэ:
Дыщыпсэуатэмэ аратэкъэ уэрэ сэрэ
А езы ди дунейм и деж.

* * *

Уэ сыпщыгъупщэжащ...
Щрет апхуэдэу.
Дыхьэшхэнщ уэздыгъэ щIэгъэнар
махуэ шэджагъуэм.
Зыми зихъуэжынукъым уэ уи дежкIэ,
Зы махуэ гуэрым уигу сыкъэкIыжми.

Зэгуэр сыкъызэрыдэкIыжам
согупсысыж уи пщIантIэм.
СыкъызэрыдэкIыжам,
«фIыкIэ» жызмыIэфу.
Апхуэдэу дыкIэрокIыж ди гъащIэми,
Псалъэр зэрылейр къыдгурыIуэурэ.

СыкъыщымыкIуэжыххэм

Къыспэплъэу щыта нэхущ нурхэр
кIуэдыжащ,
СыкъыщымыкIуэжыххэм.
Ди анэм игъэпщтыра шейри
упщIыIужащ,
СыкъыщымыкIуэжыххэм.
Дыщэ нэпскIэ къегъыха...
си кIарцейри гъужащ,
ди гупэм деж,
СыкъыщымыкIуэжыххэм.
Бжыхьым тет ди адакъэри кхелъэжащ,
СыкъыщымыкIуэжыххэм.
ЩIехъумэ уэсым, мис, си лъагъуэр,
лъэужьыр,
СыкъыщымыкIуэжыххэм.
«Иджы укъэмыкIуэжыххэ!» - жиIащ
езыми,
СыкъыщымыкIуэжыххэм.

* * *

Кърухэр къокIуэж,
ДыгуфIэжын щхьэкIэ,
ЦIыхухэр къыщIокI,
УафэмкIэ плъэну.

ЦIыхухэм ящIэкъым,
Къызэрымылъэтэжыр зы къру,
УIэгъэ хьэлъэ гуэр техуэу,
Къэгуоурэ зэрылIар.

Крухэм яхуэдэ къэпсу
Гъуэгу сытетщ игъащIэм.
Зэ сыкъаплъэурэ ди къуажэмкIэ
СыщылIэжмэ зыщIыпIэ сэри.
ЩыпежьэхэкIэрэ
КъэкIуэжам гуфIэгъуэкIэ,
Гу лъатэну пIэрэ
СыкъызэрымыкIуэжам сэ?

Къест уэсыр

Къест уэсыр, къест уэсыр, къест...
«Къызэжьэ» зыхужыпIам деж
сыкъеуэ-сынеуэу сыщытт.
Мис кIуащ... зы сыхьэт, сыхьэтитI,
зы махуэ...
Зы тхьэмахуэ, мазэ ныкъуэ, зы мазэ
Илъэс кIуащ...
Мис, икIащ илъэсищэри...
УкъызэрымыкIуэрат згъэщIагъуэр,
Ауэ нэхъри нэхъ згъэщIагъуэр
Мы уэсыр зэрымыувыIэжырт.

ЕтIуанэ илъэсищэм
Щыхыхьэм си ежьэныр,
Лъэ макъ гуэрхэр къэIуащ.
Сынаплъэмэ, - укъокIуэ!
УзэрыпIащIэм къыхэкIыу,
Уи IэлъэщIым къыщIэхуа уи щхьэцым
Налкъутналмэсу уэсыр хэсу.
«Къысхуэгъэгъу!» - жыпIащ уэ,
Укъысхукъуэплъри, моу щабэ-щабэу...
Къест уэсыр, къест уэсыр, къест...
Къест уэсыр, къест...

Зыгъэхьэзырар **КЪУДЕЙ Iэминэщ.**

НэгъуэщIынэкIэ укъеплъмэ

Гупсысэ гъэщIэгъуэнкIэ интернет утыкум къихьащ Мэхъэчкъалэ дэт Авар театрым и унафэщI Бисавалиев Мухьэмэд. Абы Кавказым щыпсэухэр къыхуреджэ Лермонтовым и «Ди зэманым и лIыхъужь» романым нэгъуэщIынэкIэ еплъыжыну.

«МЫХЪУМЫЩIАГЪЭЩ а Лермонтовым итхар, - къыжьэдэхуащ зымахуэ си ныбжьэгъу тхыдэдж Тахнаевэ Патимэт, - етх Мухьэмэд. - Азэмэт и шыпхъур урыс офицерым шы щхьэкIэ иритынкIэ Iэмал иIэтэкъым». Псалъэмакъым пытщакъым, ауэ абы лъандэрэ сэр-сэру сегупсысурэ, пщыхьэщхьэм щIэрыщIэу «Ди зэманым и лIыхъужьым» и «Бэлэ» Iыхьэм седэIуэжащ, апщIондэху сыщыщIалэм генийуэ къэслъытэу щыта тхакIуэм хузиIэ пщIэм фIыуэ кIэрыхуащ. Школым къызэрыщыджаIэу щытам ещхьу, иджыри къэс бгырысхэр фIыуэ илъагъуу, хуитыныгъэм щIэбэн усакIуэ зэчиифIэу къысщыхъуу щытар иджы хабзи бзыпхъи зымыщIэ лъэпкъ кIуэцIрыхуауэ къалъытэу щытахэм къытщыдыхьэшхыу къысщыхъуащ.

Iуэхум хэзымыщIыкIхэм папщIэ, романым къыщыхъур фигу къэзгъэкIыжынщ. Адыгэ щIалэ ныбжьыщIэ Азэмэт урысхэм емыныкъуэкъу адыгэпщым и къуэщ. Ар зэранщIакIуэ Къазбэч и шым зэрехъуэпсар зылъэгъуа Печориным, «уи шыпхъур къысхуэбгъэкIуасэмэ, Къазбэч и шыр къыпIэрызгъэхьэнщ» жиIэри къигъэгугъащ. ЩIалэм и шыпхъур щэхуу ешэри, урыс офицерым ирет, езым шыр ирехужьэри щIопхъуэж. И тхыкIэкIэ Iэзэу тхащ романыр, уэ езыр ухэтым хуэдэу, нэгузыужьщ. Ауэ уегупсысыжмэ, упщIэ куэд къоув. Япэрауэ, Кавказ зауэм и зэманым адыгэм и шыпхъур шыкIэ къихъуэжынкIэ Iэмал иIэтэкъым, ар мымуслъымэным зэрыритым и гугъу умыщIыхxи. Сыту жыпIэмэ, абы къыхузиханым напэтехыр езыми и лIакъуэми игъащIэкIи зыкIэрагъэкъэбзэкIыжыфынутэкъым. Ар зыщIэфар и адэм и закъуэтэкъым зыукIыжынур, и лъэпкъым щыщ дэтхэнэ цIыхухъуми IэщIэкIуэдэнут. ЕтIуанэрауэ, и шыпхъум и гугъу имыщIыххэу ирихужьэфынут Азэмэт Къазбэч и шыр, Печоринри хэмыту. Шы щхьэкIэ апхуэдэ напэтех и лъэпкъым сыту къыхуимыхьрэт щIалэм? Иджыпсту къызэрызгурыIуэмкIэ, Лермонтовым романыр зыхуитхар урыс щIэджыкIакIуэхэрщ, Кавказым щыщ дэтхэнэ зыри Азэмэт ещхьу акъылыншэу, Iэлу, и шыпхъу дыдэм, уеблэмэ дэтхэнэ цIыхубзми, ар шыпхъу, щхьэгъусэ, е фIыуэ илъагъу пщащэ ирехъу, япэ шыр иригъэщ хуэдэу къащигъэхъуну хуейуэ.

Девгъэплъыт Лермонтовым щIэпхъаджащIэ Къазбэч Iурилъхьа уэрэдым и псалъэхэм: «Хъыджэбз дахэ куэд ди къуажэхэм дэсщ, жэщ вагъуэр я нэ кугъуэм исым ещхьу, нэфIыцIэхэу. Ауэ абыхэм нэхърэ шыфIыр нэхъ лъапIэщ. Дыщэм фызиплI къыщIэкIынущ, шыфIым уасэ иIэкъым».

НэгъуэщIу жыпIэмэ, Кавказым щыпсэухэр цIыху мыгъасэ Iэлщ. Абыхэм я шыпхъухэри, щхьэгъусэхэри, хъыджэбзхэри шым щIатыфынущ, мыхьэнэ зиIэ гуэру къызэрамылъытэм къыхэкIыу. ПцIышхуэ щыIэщIэкIащ абдежым урыс поручик Лермонтовым, сыту жыпIэмэ, ар Кавказым щыпсэухэм я гупсысэкIэми, дуней тетыкIэми, хабзэхэми техуэркъым, псом хуэмыдэу Кавказ зауэм и зэманым. Ауэ урыс щIэджыкIакIуэм дежкIэ, дауи, ар гъэщIэгъуэнт. Иджы согупсыс: сыт а романым ди хэкуэгъухэр апхуэдизу щIитхьэкъур? Сэри сигу ирохь абы и бзэри, зэрызэхэгъэувари, ауэ Кавказым щекIуэкI гъащIэм еплъытмэ, пэж зыри хэткъым абы. Аращ Авар театрым и иджырей спектакль сезоным ар щIыхэдмыгъэхьар. «Мцыри», «Демон», «Хьэжы Абрэдж», «Валерик» хуэдэхэр, е Лермонтовым Кавказыр фIыуэ зэрилъагъур къыщигъэлъагъуэ усэхэр утыку къипхьэ хъунущ. Ауэ Бытырбыху дэсхэр Iэгу иригъэуэн папщIэ, кавказырысхэр хьэкIэкхъуэкIэу къыщигъэлъагъуэ романым дыхуэмейуэ къызолъытэ».

Бисавалиевыр зытепсэлъыхь, «Ди зэманым и лIыхъужь» романым щыщ «Бэлэ» Iыхьэр Къардэн Бубэ адыгэбзэкIэ зэридзэкIауэ щытащ. Дагъыстэн театрым къыщаIэта псалъэмакъыр ди щхьэусыгъуэу, ди тхыгъэр Бубэ и зэдзэкIыгъэ зыхуей хуэзам щыщ пычыгъуэкIэ зэхуэтщIыжынщ:

«Сэ гутедзэкIэ Тифлис сыкъикIыжырт. Си гум хьэлъэу илъыр зэрыхъур зы шумэдан цIыкIут, - абы и и зэхуэдитIыр Грузием теухуауэ тха гъуэгу тхыгъэхэмкIэ кудауэ. Абыхэм я нэхъыбэр, фи насыпти, кIуэдащ, ауэ шумэданыр, адрей хьэпшыпхэр щIыгъуу, си насыпти, хэмыкIуэдыкIIауэ къэнащ».

«Махуэкум» и къыдэкIыгъуэр зыгъэхьэзырар **ЧЭРИМ Марианнэщ.**

Гъэмахуэ пшыхьым уэрэдыр щхьэщыту!

Налшыкдэсхэр, республикэм и къалэхэмрэ къуажэхэмрэ щыщхэр, ди гъунэгъу республикэхэм къикIа хьэщIэхэр бадзэуэгъуэм и 5-м, пщыхьэщхьэ дахэу, щызэхуэсащ Гъэмахуэ театрым. Псори куэд щIауэ пэплъэрт Къэбэрдей-Балъкъэрым, Къэрэшей-Шэрджэсым, Адыгейм щIыхь зиIэ я артист, Шэшэн Республикэм и цIыхубэ артист Апэнэс Астемыр и уэрэд пшыхьым.

ЦIЫХУБЭМ я гум макъ жьгърукIэ, утыку итыкIэ екIукIэ, гукъыдэжыр зыIэт гушыIэ дахэкIэ дыхьа уэрэджыIакIуэм и концертым тIысыпIэ нэщI иIэтэкъым, дауи. Ныбжь зиIэхэри, щIалэгъуалэри, сабийхэри зэхуишэсащ уэрэджыIакIуэм. Сыт абы къыджиIэр? Сыт хуэдэ ныбжьым итми Астемыр и утыку итыкIэм зэрыдихьэхырщ, псэхугъуэ гуэр зэрыхилъагъуэрщ. Апэнэсым и дэтхэнэ утыку ихьэгъуэри гукъинэ ещI игъэзащIэ уэрэдхэм щIэщыгъуэ зэрыхэлъым. Пасэрей макъамэ гъэIукIэм ирегъэкIуф иджырей Iэмалхэри. Псалъэм и хьэтыркIэ, Бэдынокъуэ пшыналъэр игъэзэщIэнщ, иджырей макъ зэщIэжьыуэ IэмалхэмкIэ ар щIигъэбыдэрэ, зыхэпсэукI зэманым декIу щIалэгъуалэм я гум дыхьэу.

Макъамэ пшыхьыр зэрекIуэкIынур зыкъомкIэ елъытагъэнщ абы пэщIэдзэ хуащIым. АтIэ мы пшыхьым и щIэдзэкIэми Гъэмахуэ театрым щIэсхэр зэуэ зыIэпишащ, нэхъапэкIэ зримыхьэлIа щIэщыгъуэ пигъаплъэу! ЦIыхухэр зыпэплъар гъэпэжын хуейтэкъэ! Ари фIы дыдэу къайхъулIащ уэрэджыIакIуэми концертыр къызэгъэпэщыным елэжьа ГъукIакъуэ Идар и гупми. Псоми дощIэ Апэнэсым игъэзащIэ «Бела чао» уэрэдым клип гъэщIэгъуэн зэрыдэщIыгъур - фэилъхьэгъуэ плъыжькIэ хуэпарэ я нэкIури маскэкIэ гъэпщкIуауэ къэфакIуэ гупым ягъэдахэ ар. Апхуэдэ «шыфэлIыфэ» зиIэ щIалитI цIыхухэм яхыхьащ, джэгурэ гушыIэжу. Гъэмахуэрэ, уи хъуреягъыр жыгрэ щхъуантIагъэу, уафэм и гущIэм уиплъэу уэрэду узыщIэдэIунухэм уапэплъэныр сыт и уасэ! Апхуэдэ гукъыдэжыр нэхъри къыщIаIэтащ «Белла чао»-м и лIыхъужьхэм» - залым щIэсхэм яхыхьащ, ядэгушыIащ, зылъысми псы траутхащ. Утыкум ихьэжщ, нэкIуIупхъуэр зыIуахри - зыр ТхьэмытлIокъуэ Славикт (езыгъэкIуэкIар), адрейр - Апэнэс Астемырт! ТхьэмытлIокъуэм концертым щIэсхэр гуапэу къригъэблэгъащ, я гукъыдэжыр утыкум щекIуэкIынум хуигъэхьэзыру, гушыIэ дахэкIэ къыдихьэхащ. ПэщIэдзэу «Новые люди» партым и лIыкIуэхэм «AirPods» наушникхэр иратащ джэгукIэ зи насып къихьахэм.

- Сыту щIыпIэ дахэ мы Гъэмахуэ театрыр! Мыбы къэкIуахэм фи гукъыдэжым зиIэтыным, фыгуфIэным, фыгушхуэным, хуиту зывгъэпсэхуным теухуауэ си щIыбагъ къыдэту, концертыр екIуэкIыным я псэ хуабагъэ халъхьэу холэжьыхь гуп псо. Макъамэ дахэр зэпыун хуейкъым! - жиIащ Апэнэс Астемыр икIи фIыщIэ яхуищIащ налшыкдэсхэми, къуэш республикэхэм къикIахэми. АдыгэбзэкIэ, урысыбзэкIэ, шэшэныбзэкIэ, ингушыбзэкIэ пшыхьым щыIуащ уэрэдхэр.

Апэнэс Астемыр и концертыр даIыгъащ Кавказ эстрадэм и утыкум и артист пажэхэм. Пшыхьыр ягъэдэхащ Дау Iэминэ, Щокъуий Мурат, Уэзрокъуэ Чэрим, КIыщхэ Ислъамрэ Каринэрэ, ХьэIупэ Къантемыр, Третьяк Татьянэ, Жамборэ Заринэ, Нальгиевэ Лемэ, Гасанов Руслан, «Мыст» уэрэджыIакIуэ гупым, «Шардан», «Калисто» къэфакIуэ гупхэм, нэгъуэщIхэми. Еуаз Зубер Апэнэсым тыгъэ хуищIащ езым ищIа шыкIэпшынэ.

«Дэ адыгэм ди хабзэр аращ», «Си Къэбэрдей», «Уэ гуфIэ», «Шу», «Нартхэ ди Бэдынокъуэ», «Сыпхуозэш», «Уэрэ сэрэ», «Адыгэ диско», «Уэр нэхъ дахи теткъым дунейм», «Сердце Кавказа», «Белла чао», «Сэлам», «Все мы братья на планете», «Я устал», «Жизнь одна»... Астемыр жиIа уэрэдхэр къебжэкIыным иджыри къыпыпщэ хъунущ. Пшыхьым къэкIуахэм гукIэ ящIэрт уэрэдхэри, дежьурт. Къыхэдгъэщынщи, Апэнэс Астемыр игъэзащIэ уэрэдхэм ящыщ куэд и адэ Апэнэс Валерэ хуитхащ. УэрэджыIакIуэм и макъым, и дуней тетыкIэм, и цIыху хэтыкIэм, и гушыIэкIэм, гупсысэкIэм хуэкIуэрэ хуэфащэу хэт нэхъыфIу итхынт атIэ ахэр?!

Апэнэс Астемыр и концертым щыIахэм загъэпсэхуащ гукIи псэкIи. Уэрэдхэм хэт сатырхэм, уи гур куэдым зыхь макъамэм, гукъэкIыжхэм ухэзышэ псалъэхэм ихьэхуахэр къытрагъэзэурэ куэдрэ едэIуэнущ фIыуэ ялъагъу уэрэджыIакIуэм и уэрэдхэм, пэплъэнущ и концертхэм. Ар езы уэрэджыIакIуэми къару хуэхъунущ!

ГУГЪУЭТ Заремэ.

● ЩIэныгъэ

Анэдэлъхубзэу беялъэ

УсакIуэ, IуэрыIуатэм и дыщэ пхъуантэм и хъумакIуэ, анэдэлъхубзэр япэ изыгъэщу зи гъащIэр езыхьэкIа адыгэлI щыпкъэ, УФ-м и ТхакIуэхэм я зэгухьэныгъэм хэта, КъШР-м щэнхабзэмкIэ щIыхь зиIэ и лэжьакIуэ Шэрджэс Алий «Яхуэмыфащэу лъэныкъуэ едгъэза псалъэхэр» и тхылъым къитхыжхэм ящыщщ мыхэри.

Гъубжэдэжэ - мэшых щIыхьэхум псом нэхърэ нэхъ псынщIэу, къабзэу лажьэ мэшыхым фIащу щыта щIыхьыцIэт.
Гъубжэдэх - мэшыр (просо) Iухыжын яуха нэужь, зэхаублэу щыта тхьэлъэIу.
Гъудэгын - илъэс бжыгъэкIэ къэкI удз хущхъуэ.
Гъуей - 1) гъурц куэд здит щIыпIэ; 2) напэм къытекIэ цы щабэ цIыкIухэр.
Гъуза - гъуща, гъур дыдэ хъуа (лы, фэ, нэгъуэщI абы хуэдэхэри)
Гъуийсий - щIымахуэм и щIыIэгъуэ дыдэ.
ГъукIэхуэвэ - гъукIэм губгъуэм щиIэ и щIы Iыхьэр жылэм зэрыхуавэм апхуэдэу еджэрт, гъэмахуи щIымахуи, къуажэдэсхэм я пхъэIэщи, вабдзи фIэбзи, къитхъи яхузэригъэзахуэу, вэгъуэм дежи губгъуэм и гъунэм гъукIэхэр здэлъэщэну жыыгъуэджэ-жьэуапIэр (нэщIэщыр) яхудихыу зэрадэIэпыкъум папщIэ.
Гъулэ - насыпыншагъэ къехъулIауэ, мылъку е ерыскъы къыхихыу къэзыкIухь лъэIуакIуэм хужаIэ.
Гъумыщтхъэн - гъуэхъуэн.
Гъуоуж - зыр и гъунэгъум егуоумэ, адрейр адэкIэ гуоужурэ къэхъуар жылэм зэрыхахьэ Iэмалым апхуэдэу йоджэ.
Гъупщчий - гъупщым (хур къызыщIаIукIа мэш хьэуазэ) къыхэщIыкIа чий цIыкIу.
Гъупщшхий - гъупщым щыщ зы шхий цIыкIу.
Гъурб - тIорысэ хъуа жыгхэм япкъхэм къищтэ гъуанэщ.
Гъурнаун - джэдур мэгъурнау, джэдум и пырхъ щабэм и макъ.
Гъурхъын - кхъуэм и пэр, «хъуру-хъуру» жригъэIэу зэригъаджэ.
Гъухьбжыхь - IуэхутхьэбзащIэ, Iэпыдзлъэпыдз.
ГъущIлэпс - жырыр щапсыхькIэ зыхагъауэ псы.
ГъущIлъэдий - пкъыгъуэхэр зэрызрагъэубыд гъущI яе.
ГъущIмывэ - гъущI къызыхагъэткIукI мывэ.
ГъущIыпэ - гъущIым къыхэха.
Гъу - 1) ГъущIхэкI; 2) пхъэIэщэр мыуфэрэкIыу щIым зэрытеувэ лъэгу.
Дагуэ - зи тхьэкIумэ лъэныкъуэр пыупщIа е тIури кIэщI Iэщым хужаIэ.
Дадэкъуапэ - и ныбжьым емылъытауэ сабий Iущыцэ.
Дазэ - гъущIым е пхъэм къыхэщIыкIа гуэрхэр щызэрагъэубыдкIэ я зэхуаку къыдэхъуэ дэупIэ.
Дакъэгъуазэ - фоч дакъэм нэхъ и гъунэгъу гъуазэр.
ДакъэхэкIэ - жьэгум деж, бжэлъэныкъуэмкIэ нэхъ щыIэу, хащIыхь тетIысхьэпIэ, и пщIэр нэхъ лъахъшэу.
Далэ - 1) хамэбзэм къыхэкIыу адыгэбзэм къищта «зэман» жыхуэтIэм анэдэлъхубзэкIэ и цIэ дыдэращ; 2) зэман кIэщI, зэ джэгугъуэ.
Дамэгу - дамэ Iушэ.
Дамэкъуэ - пхъэ быдэм къыхэха, щхьэ нэхъ гъум зыфIэт баш, выхэр щыщIащIэкIэ бжьынэм ирагъэлъадэу, выр бжьым щIиIыгъэу.
Дамэкъуэ зэгуэгъэза - фэлъырхэр далъэфурэ зэрагъэщабэ Iэмэпсымэ.
Дамэкъуэ шыхьа - зы бжьым хурикъун дамэкъуэ зэкIуэцIыпха.
Дамбырэ: дамбырэу гъэIун - зыгуэр Iэтауэ гъэIун, худэпхъеин.
Дамыгъэпщ - унагъуэм е лъэпкъым я зэхуэдэ дамыгъэ.
Дамыгъэрытх - иероглиф.
Даналъэ (спорт) - зэдэжэхэм я илъыпIэ итхъа.
Данэкъаз - данэ IэлъэщI, хужь-плъыфэ зэмыфэгъуу, нысащIэхэм я Iэпщэ-лъапщэхэм иращIэрт.
Данэпс - данэщэкI пIащIэ, тепхъуэ ящIу.
Данистэ - латиныбзэкIэ «данцет» жыхуиIэ псалъэм къытекIащ, мывэупцI, мывэдз.
Дарэ - лэжьэгъу, ныбжьэгъужэрэгъу.
Дарэгъу - еплъ дарэ.
Дарбыщ - «дервиш» псалъэм къытекIащ, щихъ.
Дарий жыг - тутей жыг.
Даримоф - пщэдэлъ пIащIэ ящI дарий щэкI лIэужьыгъуэ.
Дарс - адыгэ ахъшэу щытащ: зы гъуаплъэ дарсыр - зы щайт, зы дыщэ дарсыр - дыжьын дарси 5 хъурт, гъуаплъэ дарсу 80 хъурт, зы дыжьын дарсыр - къызэрыкIуэ дарс 16 хъурт.
Дафэ - 1) дэм къыхэщIыкIа зэфIэблэ: дэ жыг, дэ пыIэ, дэ щIопщ, дэ баш, дэ нып; 2) дэм и фэ.
ДафэзэфIэхь - еплъ дафэзехьэ.
Дафэзехьэ - шыгъажэ зэпеуэ, дафэм щыщ къахьыну.
Дэбыкъу - Африкэм щыпсэу хьэIуцыдз лIэужьыгъуэ.
Дэгъэфэн: гум дэгъэфэн - гум дэгъэхуэн.
Дэджэхъу - ажэ гущхъуа, мыбы щхьэкIэ зэблэдзауэ «джэдэхъу» жаIэ.
Дэжал - цIыху лъагъугъуей.
Дэжыг - пасэм щыгъуэ адыгэхэм хамэу къахыхьэ сатуущIэхэм, сондэджэрхэм апхуэдэу еджэрт.
ДэжыггъалIэ - дыгъэр къыкъуэкIын ипэ къихуэу къуэкIыпIэмкIэ къухьэж вагъуэу астрономхэм Сириус (Ахъшэм вагъуэ) жыхуаIэр пщэдджыжьыпэ нэхутхьэхум уафэ нэзым къыщхьэщыувэ Нэхущ Вагъуэра къыфIэщIу, дэжыгыр гъуэгум тезышэу дыгъужьым езыгъэшхарщ.
ДэкIуэдэжэ - зыгуэрым еубзэу къыдэзыжыхь, хуэIуэхутхьэбзащIэ.
Дэлэл - фIыуэ зэрылъагъухэм яку дэт, я Iуэху зезыхуэ цIыху.

Тедзэным хуэзыгъэхьэзырар
КЪУМАХУЭ Аслъэнщ.

Къуэ къызэрыхуалъхуамкIэ йохъуэхъу

Унагъуэм, лъагъуныгъэм, зэхуэпэжыным я махуэр щагъэлъапIэм ирихьэлIэу, Урысей гвардием и управленэу КъБР-м щыIэм и лэжьакIуэхэмрэ дзэ къулыкъущIэхэмрэ видеоролик узыIэпызышэ ягъэхьэзырат. Ар теухуат ведомствэм щIэмыт хъумакIуэ IэнатIэм и лэжьакIуэхэм я унагъуэм къихъуа насыпым - къуэ къызэрыхуалъхуам.

РЕСПУБЛИКЭ перинатальнэ центрым зэанэзэкъуэр къыщIатхыкIыжащ унагъуэм и махуэшхуэм ирихьэлIэу. Адэ-анэ насыпыфIэхэм ехъуэхъуащ я благъэхэмрэ Iыхьлыхэмрэ, апхуэдэуи а махуэр дагъэлъэпIэну къэкIуа я лэжьэгъухэр.

«Ди псэм къыбгъэдэкIыу дынывохъуэхъу фыузыншэну, зэхэщIыкIыныгъэрэ зэIузэпэщыгъэрэ фи унагъуэм илъыну», - жиIащ Урысей гвардием и щIыналъэ управленэм и унафэщIым и къуэдзэ, полковник Трушин Алексей.

БАХЪСЭН Ланэ.

● Теплъэгъуэ

Псыежэхым жиIэр

Дыгъэм зеукъуэдийри, удз гъэгъа губгъуэм йоIусэ. Гъэгъахэр егъафIэ. Губгъуэ щхъуантIэм тепхъа гъэгъа щхъуэкIэплъыкIэхэм хьэндырабгъуэхэр тотIысхьэ, къытолъэтыж, ящхьэщолъатэри, загъэкIэрахъуэ, къофэ. Жьы мащIэм гъэгъа тхьэмпэхэр щIигъэхъаеурэ, хьэуам мэ гуакIуэр хегуашэ.

ПСЫ ежэх цIыкIур мывэкIэщхъым кIэщIэрыIэурэ, зэрегъэунтIэIу. Дунеяплъэ здрихьэхыну къытригъэхьэ хуэдэщ. Мыдрейхэм ар ядэркъым. Тегушхуэу зыкъэзыIэт къахэкIми, «тIыркъ» жригъэIэу, и гупэкIэ къыщылъ мывэм тохуэж. Псалъэурэ йожэх псыр. Йопсалъэ губгъуэм, гъэгъахэм, хьэндырабгъуэхэм. Йопсалъэ дыгъэм. Езы дыгъэри, и бзий хуабэхэмкIэ къоIэбыхри, псы къабзэм и щIыфэм тоIэбэ, телъыджэу щхьэщолыдыкI. Дыгъэр зыхуэгуэпа псым и уэршэрым зрегъэIэт - жиIэн и куэдщ. ЕIуатэ куэд щIауэ зыщIэдэIу, зэхуихьэс хъыбархэр. КъэувыIэмэ, ахэр зэпыункIэ шынэ нэхъей, тетщ и гъуэгум. Здрехьэх зэгуэр псыхъуэм къызэрыдэхьа щIалэжь цIыкIухэм я дыхьэшх макъи, къыщхьэщылъатэурэ зэ зы уэрэд, зэми нэгъуэщI къыжезыIа бзухэм я бзэраби, зи губампIэ и Iуфэм щыдэзыха пщащэм и щэху нэгъунэ. Псыр игъуэжынти, а илъагъу, зэхих псом щыщIамэ. Ирежэх атIэ... къэмыувыIэу, псалъэу, дыгъэм пэлыду!

ГЪУЭТ Синэ.

МафIэм фыхуэсакъ

Дунейр зэрыхуабэм, удз гъуар, ежьужьыр зэрагъэсым къыхэкIыу, мафIэсыр нэхъыбэ мэхъу. БлэкIа зыгъэпсэхугъуэ махуэхэм Къэбэрдей-Балъкъэрым и мафIэсгъэункIыфIхэр 31-рэ кIуэн хуей хъуащ удз гъуам щIэна лыгъэр ягъэункIыфIыну. Аруан, Тэрч районхэм дэтхэнэми мафIэсу 8 къыщыхъуащ, Бахъсэн, Шэджэм щIыпIэхэм - плIырыплI.

КЪЭБЭРДЕЙ-Балъкъэрым мафIэсым пэщIэтгъэпсэлакIуэ къулыкъущIапIэм и пресс-IуэхущIапIэм и унафэщI Сэбан Арсен хъыбар къызэрыдигъэщащи, я IэнатIэм и лэжьакIуэхэм цIыхухэм сакъыну дапхуэдизрэ зыхуагъазэми, кIэлъыплъыныгъэншэу удз гъуар щагъэс я щIы Iыхьэхэм, пщIантIэхэм, губгъуэхэм.

УФ-м Административнэ хабзэхэр къызэпызыудхэм яхуэгъэза кодексым и 20.4 статьям и 1-нэ Iыхьэм тепщIыхьмэ, ежьужьымрэ удз гъуамрэ гъэсыным теухуа хабзэм темытмэ, административнэ жэуап яхь:

- цIыхухэм ягу къагъэкIыж е административнэ тезыр тралъхьэ сом 5000-м щыщIэдзауэ 15 000-м нэс;
- къулыкъущIэхэм - сом 20 000-м щыщIэдзауэ 30 000-м нэс;
- щхьэзакъуэ хьэрычэтыщIэхэм - сом 40 000-м щыщIэдзауэ 60 000-м нэс;
- юридическэ цIыхухэм - сом 300 000-м щыщIэдзауэ 400 000-м нэс.

Къэбэрдей-Балъкъэрым щыпсэухэмрэ и хьэщIэхэу пщIэ зыхуэтщIхэ!! Удз гъуамрэ ежьужьымрэ фымыгъэс. МафIэм фыхуэсакъ, абы зыщыфхъумэ. МафIэс къэхъуамэ фыпсалъэ: «01» (стационар телефонымкIэ), «101» е «112» (жып телефонымкIэ).

Зыгъэхьэзырар
УАРДЭ Жантинэщ.

● Футбол

Хэт и бжыгъэр нэхъ ин?

Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкIэ и гъэмахуэ зэхьэзэхуэм и зи чэзу джэгугъуэм щызэIущIа командэхэм топ куэд дыдэ дагъэкIащ. Топджэгум дихьэххэм абы дэрэжэгъуэ ин къызэрыритам шэч хэлъкъым.

IУЭХУР Тэрч къалэм щызэхаублащ. Джылахъстэнейхэм къахуеблэгъа Шэджэм и «Черкес»-м хэгъэрейхэм я ебгъэрыкIуэныгъэ лъэщхэм зыри пигъэувыфакъым. Арати, «Тэрчыр» 8:0-у текIуащ.

Мыгъэрей зэхьэзэхуэм зы очко закъуи къыщызымыхьыфа Урыху къуажэм и командэм Ислъэмей къикIахэр икъукIэ хагъэзыхьащ, я гъуэми топищ дагъэкIащ. АрщхьэкIэ хэгъэрейхэр нэхъыбжэрэ хагъэщIэжащ икIи 3:5-уэ аргуэру фIахьащ.

Псынэдахэ и «Родник»-ри щысхьакъым Налшык и «Спартак-Д»-м и футболист ныбжьыщIэхэм. Абы и гъуэм дагъэкIа топиблым и жэуапу къаIэрыхьэжар зы закъуэщ.

Алътуди, Аргудани, Псыгуэнсуи я стадионхэм къекIуэлIахэм хуабжьу я нэгу зиужьащ. Абыхэм ялъэгъуащ топ хырых-блырыбл зэрыдагъэкIар.

ЯгъэIэпхъуа зэIущIэхэм ящыщу тIу бэрэжьей кIуам зэхэтыжащ. Абыхэм язым «Искра»-м 6:0-у щыхигъэщIащ «Урыхур». Адрейм «Логоваз»-м зы топ закъуэри щыхурикъуащ Малкэ текIуэныгъэр щызыIэригъэхьэн папщIэ.

Гъуащхьауэхэм я зэпеуэм бжьыпэр щиубыдащ «Тэрчым» щыджэгу Iэщын Аслъэн. Мыгъэрей зэхьэзэхуэм абы я хьэрхуэрэгъухэм топ пщыкIущ щыхудигъэкIащ.

АдэкIэ щыгъуазэ фыхуэтщIынщ Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкIэ и чемпионатым и зи чэзу джэгугъуэм кърикIуа бжыгъэхэм. Мис ахэр: «**Тэрч**» (Тэрч) - «**Черкес**» (Шэджэм) - **8:0**, «**Урыху**» (Урыху) - «**Ислъэмей**» (Ислъэмей) - **3:5**, «**Родник**» (Псынэдахэ) - «**Спартак-Д**» (Налшык) - **7:1**, «**Искра**» (Алътуд) - «**Малка**» (Малкэ) - **5:2**, «**Бедик**» (Аргудан) - «**Нартан**» (Нартан) - **3:4**, «**Псыгуэнсу**» (Псыгуэнсу) - «**Логоваз**» (Бабугент) - **4:2**.

ДызыхуэкIуэ щэбэтымрэ тхьэмахуэмрэ къыкIэлъыкIуэ джэгугъуэр зэхэтынущ. А махуэхэм зэIущIэнущ: *бадзэуэгъуэм и 12-м* - «Урыху» - «Искра», «Псыгуэнсу» - «Нартан»; *бадзэуэгъуэм и 13-м* - «Бедик» - «Черкес», «Тэрч» - «Ислъэмей», «Логоваз» - «Спартак-Д», «Родник» - «Малка» командэхэр.

ХЬЭТАУ Ислъам.

Къэбэрдей-Балъкъэрым футболымкIэ и гуп нэхъыщхьэм зэхьэзэхуэр зэрыщекIуэкIыр

Командэхэр	Дж.	Къ.	З.	ФI.	Т.	О.
1. «Родник»	**11**	**10**	**0**	**1**	**55-8**	**30**
2. «Искра»	**11**	**9**	**1**	**1**	**36-11**	**28**
3. «Тэрч»	**10**	**9**	**0**	**1**	**36-5**	**27**
4. «Нартан»	11	5	2	4	32-31	17
5. «Ислъэмей»	10	5	0	5	28-29	15
6. «Псыгуэнсу»	10	5	0	5	22-31	15
7. «Спартак-Д»	11	4	2	5	27-34	14
8. «Черкес»	11	3	3	5	21-32	12
9. «Бедик»	11	3	1	7	15-37	10
10. «Малка»	10	3	0	7	15-25	9
11. «Логоваз»	10	2	1	7	14-35	7
12. «Урыху»	10	0	0	10	12-35	0

Редактор нэхъыщхьэ
ЖЫЛАСЭ Заурбэч

РЕДКОЛЛЕГИЕМ ХЭТХЭР:

ЖьэкIэмыхъу Маринэ *(унафэщI-редактор),* **Ширдий Маринэ** *(унафэщI-редактор),* **Къаншокъуэ Эллэ** *(жэуап зыхь секретарь),* **Къардэн Маритэ, Къумахуэ Аслъэн, НэщIэпыджэ Замирэ, Чэрим Марианнэ, Щхьэщэмыщ I Изэ.**

ТЕЛЕФОНХЭР:

редактор нэхъыщхьэм, секретарым - 42-56-19; унафэщI-редакторхэм 40-48-54, 40-06-33; жэуап зыхь секретарым - 42-75-78; секретариатым - 42-22-66.
КЪУДАМЭХЭМ: политикэмкIэ, жылагъуэмрэ лъэпкъ IуэхухэмкIэ - 42-22-86; къуажэ гъащIэмрэ экономикэмкIэ - 42-57-59; щэнхабзэмкIэ - 42-75-36; егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ - 40-15-31; хъыбарыщIэхэмрэ спортымкIэ - 42-22-88, 42-22-89; хабзэхъумэ IэнатIэхэм ядэлэжьэнымкIэ - 42-60-53; корректорхэм - 42-22-66; компьютер IэнатIэм - 42-26-41; сурэттеххэм - 42-63-64.

Газетыр 2016 гъэм дыгъэгъазэм и 19-м Печатым и хуитыныгъэр хъумэнымкIэ Къэбэрдей-Балъкъэр щIыналъэ IуэхущIапIэм ятхащ ПИ № ТУ07-00117-м щIэту.

КъыдэзыгъэкIхэмрэ редакцэмрэ я хэщIапIэр: 360030, КъБР, Налшык къалэ, Ленин响 и уэрам, 5

Индексыр П 5894
Тиражыр 1.219
Заказыр №1.472

12+

Теддзэ тхыгъэхэм къыщыхьа бжыгъэхэм, къыщаIэта Iуэхугъуэхэм я пэжагъымкIэ ахэр зытхахэм нэсу жэуап яхь. Авторхэмрэ редакцэмрэ я Iуэху еплъыкIэр зэтехуэ зэпыту щыткъым.

Газетыр Iэ тезыдзахэм яхуэхьыныр и пщэ дэлъщ КъБР-м федеральнэ пощт зэпыщIэныгъэхэмкIэ и управленэм.
Тел.: 76-01-28, 76-01-10

МЫ КЪЫДЭКIЫГЪУЭМ ЕЛЭЖЬАХЭЩ:

жэуап зыхь секретарым и къуэдзэ **Джатокъуэ Залинэ**, *корректорхэу* **Щоджэн Иннэ** *(2, 3-нэ нап.),* **Щоджэн Заирэ** *(1, 4-нэ нап.).*
КомпьютеркIэ газетым и теплъэр ящIащ **Дол Маринэ, Щомахуэ Марианнэ.**

Сурэтхэм елэжьар **Къарей Элинэщ.**

«Издательство «Южный регион» ООО-м щытрадзащ.

357600, Ставрополь край, ЕсэнтIыгу къалэ, Никольскэ уэрам, 5-А

Газетым Iэ традзэн хуейщ сыхьэт 20-м, щытрадзар сыхьэт 20.00-рщ.

Зы илъэсым газетыр 156-рэ къыдокI.